

Univerzitet u Beogradu

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Smer: Prevencija i tretman poremećaja ponašanja

Master akademske studije

TEODORA SPAIĆ

MASTER RAD

**IZVRŠENJE USLOVNE OSUDE SA ZAŠTITNIM NADZOROM
U FUNKCIJI PREVENCIJE KRIMINALITETA**

Beograd, 2020.

Mentor:

Prof. dr Danica Vasiljević-Prodanović, vanredni profesor

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Članovi komisije:

Prof. dr Branislava Popović-Ćitić, redovni profesor

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Doc. dr Milica Kovačević, docent

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Sadržaj

Uvod	1
Uvod.....	1
Razvoj alternativnih krivičnih sankcija	4
<i>Pojmovno određenje alternativnih krivičnih sankcija</i>	<i>4</i>
<i>Uslovi i razlozi nastanka alternativnih krivičnih sankcija.....</i>	<i>10</i>
Istorijat uslovne osude sa zaštitnim nadzorom.....	13
<i>Pregled razvoja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom</i>	<i>13</i>
<i>Istorijski razvoj anglosaksonskog i francusko-belgijskog sistema uslovne osude</i>	<i>15</i>
<i>Anglo-američki sistem uslovne osude</i>	<i>15</i>
<i>Francusko-belgijski (kontinentalni) sistem uslovne osude</i>	<i>18</i>
<i>Istorijski razvoj uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u Republici Srbiji</i>	<i>20</i>
Teorijsko određenje uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom	23
<i>Pojam, svrha i uslovi za izricanje uslovne osude.....</i>	<i>23</i>
<i>Pojam i svrha izricanja uslovne osude</i>	<i>23</i>
<i>Uslovi za izricanje uslovne osude</i>	<i>26</i>
<i>Osnovi za opozivanje uslovne osude.....</i>	<i>27</i>
<i>Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom kao poseban modalitet uslovne osude.....</i>	<i>29</i>
<i>Pojam uslovne osude sa zaštitnim nadzorom.....</i>	<i>29</i>
<i>Uslovi za izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom</i>	<i>32</i>
<i>Sadržina zaštitnog nadzora.....</i>	<i>34</i>
<i>Način izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom</i>	<i>36</i>
<i>Trajanje izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom.....</i>	<i>37</i>

Funkcija povereničke službe prilikom izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom	38
<i>Osnivanje povereničke službe na teritoriji Republike Srbije</i>	<i>38</i>
<i>Opšti i pojedinačni ciljevi i zadaci Povereničke službe</i>	<i>39</i>
Argumenti o svrsishodnosti primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom	40
<i>Argumenti kojima se opravdava primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom.....</i>	<i>40</i>
<i>Argumenti kojima se osporava primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom</i>	<i>42</i>
<i>Praktični problemi primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom</i>	<i>45</i>
Istraživanje primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom	47
<i>Praksa primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom zasnovana na istraživanjima</i> <i>autora</i>	<i>47</i>
<i>Primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u periodu od 2012. do 2013. godine u</i> <i>odnosu na krivično delo.....</i>	<i>51</i>
Zaključak	54
Literatura.....	56

Uvod

Težnja svakog društva jeste da korišćenjem različitih procesa i institucija, uspostavi kontrolu i obezbedi ponašanje pojedinca u skladu sa prihvaćenim standardima. Inkluzivni način socijalne kontrole, prema Stenliju Koenu, odnosi se na težnju društva da se devijantima i prestupnicima bavi u okviru zajednice i da tragaju za rešenjima u pristupu zasnovanom na zajednici. U modernim društvima je primetna sve veća primena alternativnih sankcija i mera za određene kategorije prestupnika sa ciljem da se rasterete i smanje troškovi kaznenih sistema, otklone štetne posledice kazne zatvora i smanji povrat. Istovremeno sa jačanjem represivnog odgovora na kriminalitet prisutna je primena alternativnih sankcija koja ima za cilj smanjenje zatvorske populacije, smanjenje troškova kaznenih sistema i smanjenje recidivizma (Vasiljević-Prodanović, 2012).

Potreba za većom primenom alternativnih krivičnih sankcija je posledica porasta recidivizma i kriminaliteta koji dovode do preopterećivanja zatvorskih kapaciteta. Primena kazne zatvora za krivična dela manje društvene opasnosti nije isplativa jer prouzrokuje troškove izvršenja i ostavlja štetne posledice na osuđeno lice poput efekata prizionizacije, kriminalne infekcije, zatvorske deprivacije, dovodi do narušavanja porodičnih i radnih obaveza osuđenog i njegove stigmatizacije u socijalnoj sredini. Neki od faktora koji dovode do povećanja recidivizma jesu preopterećenost zatvora, gde broj osuđenih prevazilazi zatvorske kapacitete, nebriga društva za rehabilitaciju i resocijalizaciju osuđene osobe u skladu sa opšteprihvaćenim normama. S' obzirom na sve navedene faktore, nameće se potreba da se u slučaju činjenja lakših krivičnih dela uz sve ispunjene uslove, primenjuju alternativne krivične sankcije koje su vaninstitucionalnog karaktera (Perišić, 2016).

Prema velikom broju autora, alternativne krivične sankcije u današnje vreme predstavljaju i realnost i nužnost. Načelno posmatrano, pored svih pozitivnih efekata koje one ostavljaju ne samo po društvo, već i po kazneni sistem, po žrtvu i učinioca krivičnog dela, njih niko ne dovodi pod znak pitanja (Bejatović, 2018).

Uvođenje alternativnih krivičnih sankcija, mera, postupaka i rešenja koji u sebi sadrže elemente restorativne pravde u krivično pravni sistem Republike Srbije, je pozitivan korak u cilju harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa smernicama koje su sadržane u međunarodnim dokumentima. Uvođenje alternativnih sankcija bi trebalo da dovede do

rasterećenja pravosudnog sistema i obezbedi njegov efikasniji rad. Očekivano smanjenje broja lica koja se upućuju u ustanove za izvršenje kazne zatvora, bilo bi omogućeno popravljanje odnosa između učinioca i žrtve narušenih učinjenim krivičnim delom, takođe bi se obezbedilo aktivno uključivanje društvene zajednice u izvršenju mera, što je veoma bitan faktor reintegracije osuđenog lica u društveni život (Pavlović i Pušac-Broćilović, 2016).

Prisutna je želja da se pronade efikasniji način borbe protiv kriminala i traganja za novim formama kažnjavanja kao što je primena alternativnih krivičnih sankcija u koje spada i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Ova nastojanja su usmerena ka individualizaciji kazne, rasterećenju zatvora i ekonomsko racionalnom kažnjavanju. Jer, očito da institucionalna resocijalizacija ne utiče u očekivanom obimu na promenu ponašanja prestupnika i da se oni vrlo brzo vraćaju kriminalnim obrascima ponašanja, najčešće i znatno brutalnijim krivičnim delima (Stevanović, 2015). To može biti jedan vid posledice koju zatvori ostavljaju u vidu deprivacija i narušavanja sloboda učinioca krivičnog dela.

U skladu sa tim, u daljem delu rada biće predstavljena uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom kao alternativna krivična sankcija mere upozorenja koja predstavlja oblik formalne socijalne kontrole, jer predstavlja institucionalizovan oblik reakcije na devijantna ponašanja u skladu sa odredbama Krivičnog zakonika RS.

Predmet rada predstavlja opisivanje i prikazivanje pojma uslovne osude sa zaštitnim nadzorom kao formalnog oblika socijalne kontrole i kao krivičnu sankciju mere upozorenja koja se izriče učiniocima lakših krivičnih dela.

Cilj rada je upoznavanje sa istorijskim razvojem uslovne osude i njenim savremenim oblicima, ukazivanje na značaj primene ove krivične sankcije kao sredstvo formalne kontrole kriminaliteta. Počevši od temelja njene primene u Anglo-američkom i Francusko-belgijskom sistemu ka nastanku, razvoju i popularnosti primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u Srbiji, biće objašnjen sam pojam uslovne osude sa zaštitnim nadzorom kao mere upozorenja i zakonski uslovi za njenu primenu i poseban modalitet uslovne osude- zaštitni nadzor u vidu koji se zakonski uslovi moraju ispuniti da bi se primenio i koje se obaveze mogu izreći učiniocu krivičnog dela za vreme njegovog proveravanja. Sa istraživačkog aspekta značaj teme se ogleda u prikazivanju podataka o učestalosti primene uslovne osude kao jedne od najpopularnijih krivičnih sankcija u RS i podataka o primeni njenog posebnog modaliteta- zaštitnog nadzora.

Polazimo od **hipoteze** da se poslednjih godina povećava primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom kao sredstvo formalne socijalne kontrole.

Za izradu master rada korišćen je **metod** analize dokumenata, pregledom literature na temu izricanja i izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom.

Značaj izučavanja ove teme sa praktičnog aspekta se odnosi na prikazivanje informacija o pozitivnim efektima primene uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom sa svim njenim merama koje se primenjuju prema učiniocima krivičnih dela radi njihove uspešne resocijalizacije, onemogućavanja kriminalne infekcije i recidivizma. Dodatno, praktični značaj izučavanja uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom predstavlja ukazivanje na neodrživost predrasuda o primeni ovih krivičnih sankcija kao nedelotvorne u smislu „praštanja” kazne i stimulacije za dalje vršenje krivičnih dela.

Razvoj alternativnih krivičnih sankcija

Pojmovno određenje alternativnih krivičnih sankcija

Alternativne krivične sankcije su karakteristične za savremeno evropsko krivično pravo a nastale su kao rezultat težnji da se tadašnje krivično pravo humanizuje i učini efikasnijim. Cilj alternativnih krivičnih sankcija jeste izbegavanje primene kratkotrajnih zatvorskih kazni koje bi imale suprotan efekat na buduće ponašanje učinioca krivičnog dela. Prvi začeci ideje o uvođenju alternativnih krivičnih sankcija su se javile rano, još je Lombrozo smatrao da se treba izbeći izricanje kazne zatvora kad god je to moguće i zameniti tu kaznu nadoknadom štete, uslovnom osudom itd. Predstavници sociološke škole (List) su takođe isticali štetnost kratkotrajnih kazni zatvora i zalagali su se za širu primenu novčane kazne i uslovne osude. Veliki reformator Džon Hauard je posmatrao zatvore „mestima besposličenja i svakakvog poroka” gde učinioci krivičnih dela od drugih zatvorenika uče kako da postanu bolji kriminalci, takođe i da stalni nedostatak mera, resocijalizacije i tretmana u zatvoru često onesposobljavaju zatvorenika da se promeni nakon puštanja na slobodu (Ikanović, 2015).

Alternativne krivične sankcije su vremenom dobile značajno mesto u evropskim zakonodavstvima ali se njihova primena ograničava samo na učinioce koji su učinili „lakša” krivična dela ukoliko se proceni da taj učinilac činjenjem krivičnog dela ne predstavlja opasnost po društvo. Jedna od osnovnih funkcija alternativnih krivičnih sankcija jeste da tretman prema učiniocima krivičnih dela bude što humaniji i da ostavi što uspešnije efekte resocijalizacije. Polazeći od američke literature, oni su alternativne krivične sankcije nazvali intermedijarnim sankcijama jer se nalaze između kazne zatvora kao najstrože sankcije i uslovne osude kao najblaže sankcije, te intermedijarne sankcije obuhvataju širok okvir mera u koje spadaju i različiti oblici zaštitnog nadzora. Zaštitni nadzor koji predstavlja temu ovog rada se može sprovoditi u lokalnoj zajednici.. Jedan od zajedničkih elemenata svih sankcija jeste da omogućavaju veće učešće društvene zajednice u svim fazama u postupanju sa osuđenim pri samom izvršenju sankcija. Sam savremeni trend humanizacije i racionalizacije penalne prakse uslovio je to da zakonodavstva u svetu sve više primenjuju mere čiji karakter nije represivan. Savremeni trend takođe podrazumeva primenu mera kojima se ne dovodi do stigmatizacije osuđene osobe, mere koje manje koštaju, nemaju retributivni karakter i pružaju velike mogućnosti naknade štete žrtvi krivičnog dela. Postoji veliki broj ciljeva alternativnih sankcija, što podrazumeva kontrolu prestupnika prilikom izvršenja sankcija u okviru

zajednice, da bi se izbeglo ograničavanje slobode u zatvorskim uslovima koja sa sobom može povesti i uostalom deprivaciju slobode. Nastanak alternativnih krivičnih sankcija se vezuje za akcenat na resocijalizaciji sa prestupnikom koji je u centru interesovanja krivičnog pravnog sistema. Kada prestupnik obavlja društveno korisni rad, on stvara neku vrstu kompenzacije žrtvi i na taj način omogućava svoj povratak u zajednicu. Svrha alternativnih sankcija poput zaštitnog nadzora je upravo ta da se učiniocu krivičnog dela koji obavlja propisane dužnosti, pruži nadzor i kontrola nad izvršenjem obaveza radi osiguranja nesmetanog obavljanja i poštovanja uslova i obaveza određene od strane suda. Govoreći o ciljevima alternativnih krivičnih sankcija, ciljevi američke države Misuri, primenom alternativnih krivičnih sankcija jesu: unapređenje odgovornosti prestupnika prema žrtvama krivičnog dela, lokalnoj zajednici i čitavog društva; povećanje primene mera restitucije; smanjenje troškova tretmana, kažnjavanja i nadzora prestupnika; unapređenje poverenja javnosti u krivičnopravni sistem putem uključivanja šire javnosti u razvoj i odabir rešenja koja bi se primenjivala prema određenoj kategoriji prestupnika pod okriljem lokalne zajednice. Jedan od glavnih ciljeva primene alternativnih krivičnih sankcija koje se izvršavaju u zajednici jesu unapređenje ljudskih prava osuđenih osoba. Poznato je da se ljudska prava u zatvoru mogu lako narušiti i da zavise od uslova i načina izvršenja kazne zatvora. Radi umanjivanja rizika narušavanja ljudskih prava, potrebna je veća primena alternativnih krivičnih sankcija prema određenoj kategoriji učinioca krivičnih dela, kojima se obzirom na njihovo učinjeno krivično delo, nije potrebno da svoju kaznu izvršavaju u zatvoru. Kada je u pitanju Srbija, poslednjih nekoliko godina se nalazi u fazi reforme društvenog i pravnog sistema. Smatra se da je učinjeno dosta radikalnih zaokreta u mnogim oblastima pa je i realno očekivati da je za implementaciju zaokreta potrebno prilagoditi društvene uslove koji su mogući nakon određenog perioda prilagođavanja. Krivično zakonodavstvo iz 1970-ih godina, bilo je najveća prepreka u uvođenju alternativnih krivičnih sankcija. Takođe su u tom periodu isticali podaci koji pokazuju znatno učešće kratkotrajnih kazni zatvora u ukupnom broju izrečenih kazni zatvora i učestalo pribegavanja izricanju uslovne osude kao supstituta kazne zatvora (Vasiljević-Prodanović, 2012).

Propisivanje alternativnih krivičnih sankcija predstavlja prvu etapu u pravcu prilagođavanja sistema krivičnih sankcija standardima Organizacije Ujedinjenih Nacija i Saveta Evrope. Krivična zakonodavstva balkanskih država spadaju u podsystem germanskog pravnog modela u okviru evropsko-kontinentalnog pravnog sistema i u njima su prihvaćene mere koje u određenim zakonski ispunjenim uslovima mogu predstavljati zamenu kazni

zatvora. To se pre svega odnosi na *uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom* koja predstavlja jedan od oblika alternativnog kažnjavanja punoletnih učinioaca krivičnih dela, jer privremeno odlaže izvršenje već utvrđene kazne zatvora pod uslovom da osuđeni tokom roka proveravanja ne izvrši novo krivično delo, ali problem se javlja usled toga da se uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom izriče u velikom broju balkanskih zemalja dok u Srbiji nije bila nikada značajnije primenjivana. Do sada u balkanskim zemljama nije puno toga učinjeno u cilju promovisanja određene alternativne krivične sankcije poput *uslovne osude sa zaštitnim nadzorom* koje mogu biti lakše primenjive i dosta jeftinije u odnosu na elektronski nadzor. Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom bi trebala da zamenjuje meru probacije koja se smatra najvažnijom alternativnom krivičnom sankcijom. Primena alternativnih krivičnih sankcija u okviru lokalne zajednice predstavlja jednu od pretpostavki uspeha primene jer je probaciona služba upućena na saradnju sa lokalnom zajednicom i nevladinim sektorom koji pruža pomoć u reformiranju pravosuđa. Donošenjem Zakona o izvršenju krivičnih sankcija iz 2005. godine, omogućeno je u Srbiji delovanje poverenika čije je zaduženje izvršenje alternativnih krivičnih sankcija poput *uslovne osude sa zaštitnim nadzorom* i rada u javnom interesu. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u svojim odredbama čl. 181. i čl. 186. pominju da su za izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom zaduženi organizaciona jedinica Uprave za zavodske sankcije za tretman i alternativne sankcije i poverenik. U postupak izvršenja alternativnih sankcija je aktivno uključena društvena zajednica radi pomoći učiniocu krivičnog dela da shvati društvenu osudu i da razvije svest o štetnosti svog ponašanja kako po sebe tako i po društvenu zajednicu. Uključivanje društvene zajednice je bitno upravo zbog toga što ona omogućava učiniocu povratak u samu društvenu zajednicu iz koje je bio isključen činjenjem krivičnog dela. Jedan od oblika uključivanja pojedinaca iz zajednice predstavlja i učešće volontera iz različitih udruženja, njihovo angažovanje može biti uspešno prilikom organizacije aktivnosti na planu poravnanja i pomirenja između učinioca i žrtve krivičnog dela (Mrvić-Petrović, 2010).

Govoreći o teorijskom razvoju alternativnih krivičnih sankcija, postoje dva glavna teorijska polazišta za primenu, to su retributivni i konsekvencijalni. Retributivni model je okrenut ka prošlosti a drugi je okrenut ka budućnosti i posledicama koje proizilaze prilikom kažnjavanja učinilaca krivičnih dela. Sagledavajući savremene teorije krivičnog prava, značajan uticaj na kaznenu politiku su ostavile različite forme ovih teorija. Jednu od savremenih teorija predstavlja teorija komunikacije koja alternativne krivične sankcije posmatra u vidu normativnog sredstva za upućivanje moralne poruke učiniocima krivičnih

dela. Prema ovoj teoriji osuđeni se ne smatra poput sredstva putem kog bi se ostvarilo generalno-preventivna svrha kažnjavanja a to podrazumeva zastrašivanje, već se učinilac posmatra poput subjekta kome se upućuje poruka od strane društva da društvo ne prihvata njegovo takvo ponašanje, da ga osuđuje i od učinioca krivičnog dela očekuje pozitivan odgovor, sticanje odgovornosti, uvida u svoje neodgovarajuće ponašanje i posledice svog ponašanja. Istorijski posmatrano, od 60-ih godina XX veka se traga za alternativnim rešenjima odgovora na kriminal koji ne utiče na povećanje stope kriminala. Usled toga, razvijen je dvojak pristup gde je kazna zatvora rezervisana za višestruke prestupnike, dok su nezatvorske kazne bile pogodne za primarne prestupnike koji nisu predstavljali opasnost po društvo. Alternativne krivične sankcije nastaju kao potreba za traganjem balansa između potrebe za kažnjavanjem prestupnika, zastrašivanja potencijalnih učinioca, rehabilitacije, čuvanja bezbednosti društva, smanjenjem prenaseljenosti zatvora i visokih troškova prilikom izvršenja kazne zatvora. Taj balans se odnosi na to da se tradicionalne kazne ne smatraju adekvatnim za određene kategorije prestupnika (Vasiljević-Prodanović, 2012). I da naprotiv, mogu biti i kontraproduktivne po učinioca krivičnog dela i celog društva jer nisu u skladu sa postavkom da se kazna zatvora treba primenjivati kao krajnje kazneno sredstvo i to prema učiniocima teških krivičnih dela gde se težina njihovog učinjenog krivičnog dela ne uklapa u uslove izricanja alternativnih krivičnih sankcija.

Teorija komunikacije po autoru Antony Duff-u takođe je imala uticaj na razvoj alternativnih krivičnih sankcija. Prema ovoj teoriji, kažnjavanje nema za cilj samo da saopšti osudu prestupniku već da ga tim postupkom navede da prepozna i bude svestan nepravde koju je počinio, da se pokaje i da shvati potrebu da je potrebno da promeni svoje ponašanje i uputi izvinjenje onima kojima je učinio štetu i nepravdu. Prema konceptu Antony Duff-a, presuda treba biti izrečena kroz raspravu između osuđenog i žrtve krivičnog dela i na osnovu te rasprave biće odmerena krivična sankcija. Raspravu vodi ovlašćeni predstavnik zakona na primer, probacioni službenik. Žrtva krivičnog dela treba biti spremna i treba da poseduje želju da učestvuje u diskusiji. Cilj takve rasprave jeste komunikacija. Komunikacija prestupnika je usmerena ka žrtvi krivičnog dela i zajednici, kako bi na osnovu toga učinilac mogao postati svestan nepravde učinjene žrtvi pa i zajednici. Potrebno je da se prestupnik suoči sa posledicama koje su nastale prilikom izvršenja krivičnog dela i da kroz komunikaciju može da objasni svoje postupke i pruži potrebne odgovore. Rasprava prema ovom autoru predstavlja jedan vid kazne učiniocu krivičnog dela, jer dolazi do neprijatnog iskustva učiniocu krivičnog dela samim učestvovanjem u raspravi. Poenta odmeravanja kazne putem

rasprave je u tome što je prestupnik aktivan subjekat i građanin sa kojim treba komunicirati o prirodi i implikacijama učinjenog krivičnog dela i o najadekvatnijim sankcijama koje su rešenje za učinjeno krivično delo. Sankcije poput probacije, *uslovne osude sa zaštitnim nadzorom*, sudske opomene, rada u javnom interesu, se prema stanovištu teorije komunikacije posmatraju sankcijama kojima se saopštava poruka i ostvaruje komunikacija sa osuđenim. U slučaju izricanja *uslovne osude sa zaštitnim nadzorom*, komunikacija se ostvaruje između probacionog službenika tj. poverenika, i osuđenog tokom planiranja postupka izvršenja ove sankcije, kada se u saradnji preciziraju detalji vezani za ispunjenje obaveza predviđenih sudskom presudom. Tada se komunikacija ne završava, već se nastavlja i u toku samog procesa izvršenja krivične sankcije (Vasiljević-Prodanović, 2012).

Prema stavovima liberala, država nikako ne sme da kažnjava više nego što je potrebno za ostvarivanje svrhe kažnjavanja, takođe se ne treba previše zadirati u privatnost i slobodu učinioca krivičnog dela (Vasiljević-Prodanović, 2011). Prema ovom stavu se zaključuje da ukoliko učinilac krivičnog dela učini krivično delo lakše prirode, radi ostvarivanja svrhe kažnjavanja, dovoljno je da se izrekne alternativna krivična sankcija umesto najstrože kazne-kazne zatvora, koja bi upravo dovela do narušavanja privatnosti i slobode učinioca krivičnog dela i dovela do pojave različitih vidova deprivacija kod učinioca.

Stevanović I. dvojako određuje pojam i sadržaj alternativnih krivičnih sankcija, u zavisnosti od toga da li se vezuje isključivo za sistem krivičnih sankcija ili za funkciju primene mera alternativnih krivičnih sankcija u sistemu maloletničkog pravosuđa. Moguće je izdvojiti uži i širi pojam. U prvom slučaju, pojam alternativnih krivičnih sankcija je uže postavljen, dok je za buduću uspešnu primenu alternative zatvaranju bitno da alternativne sankcije predstavljaju nove nepenalne mere zasnovane na takvom ideološkom konceptu koji odlikuje koncept restorativne pravde, gde se pažnja usmerava ka učiniocu krivičnog dela a ne ka kažnjavanju i osudi učinioca krivičnog dela (Mitrić, 2014).

U najširem smislu, alternativne krivične sankcije su sve one čija se svrha temelji na neupućivanje učinioca krivičnog dela na izvršenje kazne zatvora a mogu se podeliti u tri grupe. Prvu grupu čine alternativne krivične sankcije koje se tiču izvršenja zatvorskih kazni, druge se odnose na nezatvorske alternativne krivične sankcije u koje spada i tema ovog rada, a to je uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, i treću grupu čine alternativne krivične sankcije kojima se izbegava izricanje kazne. Neki od pozitivnih efekata izvršenja alternativnih krivičnih sankcija su ti da se izbegavaju negativni efekti zatvaranja poput razdvajanja od

porodice, gubitka posla, prekida školovanja. Društvenoj zajednici se daje aktivna uloga u krivično-pravnom sistemu. Društvena zajednica dobija korist usled besplatnog rada osuđenika, efikasno se sprovodi reintegracija osuđenih u društvo, stvaraju se uslovi za naknadu štete žrtvi i smanjuje se stigmatizacija osuđene osobe (Perišić, 2016).

Prisutne su razne definicije alternativnih krivičnih sankcija, prema užoj definiciji (Vasiljević-Prodanović, 2012): „Alternativa kazne zatvora je krivična sankcija koja se izriče kao sredstvo saopštavanja prekora za učinjeno krivično delo, a izvršava se u okviru zajednice u cilju izbegavanja štetnih efekata kazne zatvora, vodeći računa o interesu društva, žrtve i osuđenog”

Definicija autorki dr Nataše Mrvić-Petrović, Marijane Obradović i Nataše Novaković, je ta da su alternativne krivične sankcije alternativa kazni zatvora, i podrazumevaju ih kao „isključivo nove sankcije i mere, vaspitno-obrazovne, medicinske ili terapeutske prirode, koje se primenjuju u okviru zajednice sa ciljem njihove reintegracije u društvo”. Prema ovim autorkama, alternativne krivične sankcije su mere kojima se može humanizovati i racionalizovati sistem krivičnih sankcija. Milenko Radovan, prikazuje alternativne krivične sankcije „merama kojima se otklanja mogućnost izricanja kazne zatvora u cilju izbegavanja loših efekata i zatvora i zatvaranja uz uslov da te mere izriče sud i da sud proceni da takve mere odgovaraju prirodi i težini dela, kao i ličnosti učinioca.” Autorka Gordana Lažetić-Bužarovski navodi sledeću definiciju: „Pod alternativama kazni zatvora se podrazumevaju kazne, mere i režimi njihovog izvršenja kojima se omogućava potpuno ili delimično izbegavanje zatvora, odnosno koje smanjuju vreme provedeno u zatvoru, pri čemu se osuđeni podvrgava tretmanu i nadzoru stručnih i ovlašćenih lica u okviru zajednice, istovremeno vodeći računa o položaju oštećenog (žrtve)” (Vasiljević-Prodanović, 2012).

Posmatrajući uslovnu osudu i uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom sa stanovišta pojma alternativnih sankcija, obe sankcije predstavljaju mere upozorenja kojima se zamenjuje kazna lišenja slobode kada su u pitanju učinjena lakša krivična dela i kada se može očekivati da će pretnja kaznom dovoljno uticati na učinioca da u budućnosti ne vrši nova krivična dela. Da bi uslovna osuda predstavljala klasičnu alternativnu krivičnu sankciju, potrebno je da određeno nadležno telo (probacioni službenik) prati tok njenog izvršenja i da pored toga postoji neposredna komunikacija sa osuđenom osobom radi utvrđivanja pozitivnih rezultata u vidu specijalne prevencije. Analizirajući sadržaj obične uslovne osude bez zaštitnog nadzora, dolazi se do zaključka da je ona više povezana i slična samoj kazni zatvora nego što je to

uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, jer predstavlja samo pretnju izvršenjem kazne zatvora bez ikakvog sadržaja. *Prava alternativa* kazni zatvora upravo predstavlja *uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom* jer pruža zamenu za lišenje slobode kroz omogućavanje različitog broja obaveza, kroz zabrane učiniocu krivičnog dela koje se adekvatno kontrolišu i nadziru kako ne bi došlo do nepoštovanja datih obaveza i sve do pružanja adekvatne pomoći i podrške učiniocu krivičnog dela. Pored svega navedenog, samo *uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom* predstavlja modernu alternativnu krivičnu sankciju (Tešović, 2018). Jer umesto primene retributivnog pristupa poput pretnje kaznom zatvora, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom omogućava podvrgavanje širokom spektru obaveza i mera, radi sticanja odgovornosti, pomirenja ili poravnjanja sa žrtvom, lečenje od raznih oblika zavisnosti, takođe omogućava i pružanje pomoći i podrške od strane nadležnih organa uz obavezan nadzor i kontrolu ispunjavanja datih obaveza.

Uslovi i razlozi nastanka alternativnih krivičnih sankcija

Radi ohrabriranja država da umesto kazne zatvora primene alternativne krivične sankcije, usvojena su dva bitna međunarodna dokumenta, jedan od tih dokumenata čine Tokijska pravila usvojena 1990. godine, čiji je cilj smanjenje upotrebe kazne zatvora i racionalizacije kaznene politike u vidu uzimanja u obzir ljudskih prava, zahtev za ispunjenje socijalne pravde i rehabilitacione potrebe učinioca krivičnog dela. Od alternativnih krivičnih sankcija se očekuje da se prilagode učiniocu i učinjenom krivičnom delu, garantuju zaštitu društva i umanje upotrebu kazne zatvora, uz takođe obavezno ispunjene uslove primene alternativnih krivičnih sankcija, poput vrste i težine učinjenog krivičnog dela, ličnih svojstava učinioca, svrhe kažnjavanja i prava žrtve (Ignjatović, 2013).

Potreba zamene kazne zatvora adekvatnijom krivičnom sankcijom bez prizionizacije osuđene osobe, javlja se usled povećanog interesovanja demokratskih država za zaštitu prava i sloboda svakog pojedinca, krajem prošlog veka. Alternativne krivične sankcije predstavljaju koncept zasnovan na pretpostavci da se ciljevi kažnjavanja mogu postići u manje restriktivnim uslovima kakva je kazna zatvora. Alternativne krivične sankcije predstavljaju opomenu društva licima koji su učinili krivična dela i nisu za izvršenje kazne zatvora ali ni za oproštaj od kazne. Njihova specifičnost se ogleda u tome da su orijentisane pre ka pomaganju i pružanju podrške učiniocima krivičnih dela nego ka njihovom kažnjavanju. Prema

evropskim standardima, oduzimanje slobode učinioocu krivičnog dela jeste poslednja opcija kod kažnjavanja za krivična dela, usled toga alternativne krivične sankcije predstavljaju nešto između kažnjavanja i rehabilitacije (Macanović, 2016).

Posmatrajući savremene pristupe ka smanjivanju zatvorske prenaseljenosti, svoja zalaganja su usmerili ka dva pravca. Jedan pravac se odnosi na smanjenje ulaska u zatvor a drugi pravac se odnosi na skraćenje dužine boravka u zatvoru. Alternativne krivične sankcije stupaju na snagu nastankom ideje da bi kratkotrajne kazne zatvora trebalo zameniti nekim drugim, adekvatnijim krivičnim sankcijama, usmerenih ka postizanju dobrog psihičkog i materijalnog stanja učiniooca krivičnog dela umesto kažnjavanja. Alternativne krivične sankcije su dugi niz godina prosutne u krivičnom pravu i sve više prodiru i ostavljaju pozitivan uticaj na krivična zakonodavstva savremenih zemalja, od kojih pozitivni uticaj ostavlja i uslovna osuda (Đorđević, 2015).

Do traganja za novim vidovima kažnjavanja i većom primenom alternativnih sankcija, takođe su uticali faktori poput preopterećenosti zatvorskih kapaciteta, nedostatka profesionalnog i stručnog osoblja, odsustvo individualnog i grupnog tretmana, dejstvo neformalnog osuđeničkog sistema, odvajanje od porodice i svoje društvene zajednice, prekid radnog odnosa i prisustvo raznih vidova deprivacija počevši od deprivacije slobode do deprivacije materijalnih dobara, heteroseksualnih odnosa, autonomnosti, sigurnosti i krajnje posledice svih ovih faktora- recidivizama. Dodatni podsticaj je bio zahtev za ujednačavanjem kaznene reakcije sa zemljama Evropske unije koji predstavlja jedan od uslova njenom pridruživanju. Krajem 2005. godine, usvojeni su zakoni iz oblasti krivičnog zakonodavstva pri čemu su uvrštene i alternativne krivične sankcije. Uсловna osuda predstavlja dominantnu izricanu krivičnu sankciju i naspram nje, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom se jedva i izricala zbog nepoverenja sudova u novi sistem izvršenja alternativnih sankcija i nedostatka objektivnih i subjektivnih uslova (Jovanić, 2016).

Razlog nastanka alternativnih krivičnih sankcija predstavlja nastojanje države da se učestalije bavi uzrocima krivičnog dela i samom žrtvom krivičnog dela, radi sticanja uslova za ispravljanje štete prouzrokovane činjenjem krivičnog dela. Sama kazna zatvora nije dovoljna za uspešno pružanje adekvatnog odgovora žrtvi, kako bi se nadoknadila šteta i eventualno došlo do pomirenja između učinioca i žrtve krivičnog dela. Upravo iz tih razloga, uvođenjem alternativnih krivičnih sankcija u krivičnopravni sistem omogućava veće šanse za resocijalizaciju i reintegraciju izvršilaca i delovanje na polju smanjivanja recidivizma.

Najopštije određivanje alternativnih krivičnih sankcija je ta da su to sve mere i sankcije koje nisu kazna zatvora. Zajednički element svim alternativnim krivičnim sankcijama jeste učešće društvene zajednice u njihovom izvršenju. Bitne karakteristike alternativnih krivičnih sankcija su te da su to mere i sankcije koje predstavljaju jedan vid zamene za kaznu zatvora; one se najčešće izvršavaju u zajednici, van zatvorskog prostora; njima se ograničavaju određena prava učinocima krivičnih dela i određuju im se obaveze; izriču se prema učinocima krivičnih dela za koje se utvrde da su krivično odgovorni; mogu ih izreći samo zakonom nadležni organi poput sudova, tužilaca; svrha alternativnih krivičnih jeste zaštita društva od kriminaliteta i uticaj na učinioce da u budućnosti više ne vrši krivična dela; ove mere je uvek moguće zameniti kaznom zatvora ukoliko se ne ispoštuju svi uslovi i obaveze propisani prilikom izricanja alternativnih krivičnih sankcija učinocu (Ilić i Jovanić, 2011).

Posmatrajući i dalje status žrtve krivičnog dela, prema Nikolić-Ristanović, kazneni sistem nije toliko usmeren na žrtvu krivičnog dela, koliko je usmeren ka razrešavanju krivičnog dela i okrivljavanju učinioce krivičnog dela, gde se žrtva nalazi u nezavidnom položaju i obično ostaje uskraćena svojih osnovnih prava. Usled toga, autorka navodi da je potrebno sve više primenjivati alternativne krivične sankcije kako bi došlo do popravljanja odnosa između žrtve i učinioce krivičnog dela i omogućavanja naknade štete žrtvi prouzrokovane činjenjem krivičnog dela (Vasiljević-Prodanović, D. Alternative zatvorskim kaznama (23.07.2020.) preuzeto sa: <http://www.doiserbianb.rs/img/doi/1450-6637/2006/1450-66370601081V.pdf>;) Stoga, ovaj stav opravdava primenu uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, jer ukoliko bi se učinocu krivičnog dela nametnule obaveze koje mora da izvrši u okviru vremena proveravanja, jedna od tih obaveza bi upravo mogla biti otklanjanje štete koja je proizvod učinjenog krivičnog dela, odnosno izmirenje sa žrtvom krivičnog dela, gde bi se žrtva uspešno lišila negativnih posledica usled učinjenog krivičnog dela.

Određeni deo autora, uslov za izricanje alternativnih krivičnih sankcija umesto kazne zatvora, navode pristanak učinioce krivičnog dela. U slučaju izricanja krivične sankcije uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, pak, nije potreban pristanak učinioce krivičnog dela da bi se primenila ova krivična sankcija. Iako je pristanak učinioce sa ne tako formalne strane, jedan od bitnih faktora njegove resocijalizacije. Alternativne krivične sankcije moraju biti predviđene zakonom, moraju biti ispunjeni objektivni i subjektivni uslovi nekog krivičnog dela, odnosno potrebno je da postoji krivica učinioce. Takođe, alternativne krivične sankcije sud izriče nakon okončanog krivičnog postupka (Tešović, 2018).

Istorijat uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Pregled razvoja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom predstavlja poseban modalitet alternativne krivične sankcije uslovne osude, koja predstavlja meru upozorenja i izriče se punoletnim učiniocima krivičnih dela, ukoliko su ispunjeni objektivni i subjektivni uslovi njenog izricanja. Poseban modalitet uslovne osude dobija na značaju prilikom uspostavljanja sistema alternativnih krivičnih sankcija na teritoriji naše zemlje. Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom se pojavila kao rezultat mnogobrojnih kritika uslovne osude koja se dugi niz godina primenjuje u našoj zemlji i predstavlja dominantnu alternativnu krivičnu sankciju punoletnim učiniocima krivičnih dela. Uslovna osuda je krivična sankcija koja je relativno blaga. Ukoliko se ne izrekne uslovna osuda, učiniocu će biti izrečena kazna zatvora koja sa sobom nosi isuviše negativnih efekata prema učiniocu, koji je izvršio krivično delo manje društvene opasnosti. Upravo iz svih tih razloga, u naše krivično zakonodavstvo je uvedena uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Cilj uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jeste omogućavanje uspešne socijalne integracije i tretmana osuđene osobe u okviru društvene zajednice. Sama uslovna osuda je nastala kao potreba da se učinioци lakših krivičnih dela mogu zadržati na slobodi, uz konstantno pružanje pomoći i nadzora ili bez pomoći i nadzora kao jedan od vida poverenja da će se osuđena osoba prikladno ponašati na slobodi i ispunjavati date obaveze (Ilić i Jovanić, 2011).

Uslovna osuda je kao vrsta, oblik, forma upozoravajućih i opominjućih krivičnih sankcija nastala u SAD-u, u Bostonu, sredinom 19. veka kao supstitut kratkim kaznama zatvora u slučaju kada njeno izvršenje nije nužno radi ostvarenja svrhe kažnjavanja učinioca krivičnog dela. Ona takođe predstavlja doprinos razvoju ideje specijalne prevencije i individualizacije u primeni krivičnih sankcija prema učiniocima lakših krivičnih dela (Jovašević, Simović i Simović, 2016).

Iako je zaštitni nadzor prvi put legalno osnovan u SAD-u, postoji niz istorijskih preteča zaštitnog nadzora. Prema engleskom građanskom pravu sudovi su imali neprikosnoveno pravo da privremeno suspenduju osudu. U to vreme suspenzija osude je bila jedan vid naknade jer su neopravdano izrekli oštriju kaznu od one koju su trebali izreći.

Postoje tri istorijska oblika današnjeg zaštitnog nadzora:

a). *Privilegija sveštenstva*: Ovaj istorijski oblik je prvi ostavio uticaj na uspostavljanje zaštitnog nadzora. U srednjem veku su članovi sveštenstva imali povlasticu da im sudi duhovni-crkveni sud. Crkva u tadašnje doba nije bila stroga prema osuđenim osobama i upravo iz tog razloga ona je imala ključni uticaj na ublažavanje osnovne kazne. Ovakva praksa izricanja zaštitnog nadzora je ukinuta u SAD-u krajem 18. a u Engleskoj početkom 19. veka usled velikih zloupotreba zaštitnog nadzora.

b). *Sudsko odlaganje*: Prema Engleskom zakonu, sud ima pravo, usled sumnje da su dokazi sporni a presuda je previse stroga, da privremeno suspenduje proces i time omogući osuđenoj osobi da traži uslovnu ili apsolutnu slobodu. Ovakva praksa suspenzije osude i puštanja osuđenih osoba uz vlastito jemstvo, uvedena je u 14. veku. Jemstvo predstavlja sredstvo za sprečavanje izvršenja stroge kazne. Kaucija se razlikuje od jemstva i uvedena je da bi se osiguralo pojavljivanje prestupnika na sudu. U tadašnje vreme straža je postavljana da čuva optuženog do suđenja. Suspenzija i čuvanje osuđenog od strane stražara su upravo elementi koji jemstvo i kauciju povezuju sa zaštitnim nadzorom.

c). *Odlaganje slučaja*: Praksa odlaganja slučaja je razvijena po prvi put u SAD-u u Masačusetsu u 19. veku i predstavlja vid ublažavanja kazne. Za odlaganje slučaja nije bila potrebna saglasnost tužioca, sudije i krivca kao kod suspenzije, to nije imalo uticaj na konačnu presudu. Autoritet koji je odlučivao o načinu postupanja i preduzimanja akcija jeste bio sud. Odlaganje slučaja takođe predstavlja jedan od začetaka zaštitnog nadzora.

Ideja o probaciji se javila prvi put u Engleskoj početkom 19. veka, kada se smatralo da je potrebno nadzirati učinioce krivičnih dela. Prvim probacionim službenikom se smatra obučar John Augustus iz Bostona, on je 1841. godine ličnim jemstvom izdejstvovao kod suda otpuštanje na slobodu jednog pijanca. Sud je odobrio taj nadzor uz obavezu da se okrivljeni za tri nedelje pojavi na sudu. Ovo pozitivno iskustvo je učinilo da John Augustus nastavi sa svojim radom i za 18 godina svog delovanja nadzire i plati kauciju za uslovnu slobodu za 1496 osuđenih osoba i pruži pomoć preko 3000 žena osuđenica. Rufus R. Kuk i Bendžamin Clark su nakon Augustusa nastavili njegovu misiju nadziranja i plaćanja kaucija za mnoge napuštene i osuđene na sudu. Na osnovu ovih pozitivnih iskustava donešeni su zakonski akti o imenovanju posebnog službenika probacije 1869. godine za državu Masačutes. Policijski kapetan E.H. Savage je bio prvi probacioni službenik u Bostonu. Nakon 10 godina ova pozitivna praksa se širila dalje na druge države SAD-a i na odrasle delinkvente od kojih se

može očekivati da će popraviti svoje neprilagođeno ponašanje bez potrebe za izricanjem kazne (Ilić i Jovanić, 2011).

Istorijski razvoj anglosaksonskog i francusko-belgijskog sistema uslovne osude

U skoro svakom krivično-pravnom sistemu u svetu uvedena je mogućnost uslovnog odlaganja izvršenja i izricanja krivične sankcije prema učiniocima krivičnih dela. Uslovno odlaganje izricanja i izvršenja krivične osude je nastalo prihvatajući shvatanje da se izvršioci krivičnih dela određene kategorije mogu zadržati na slobodi uz konstantno pružanje pomoći i nadzora od strane probacionih službenika ili bez ove pomoći i nadzora u vidu poverenja u izvršioce da će se pozitivno ponašati i vladati na slobodi. Istorijski, uslovna osuda se vezuje za dva tipa sistema a to su *anglosaksonski sistem*, gde je protekla njegova praktična primena i *francusko-belgijski sistem*, gde je po prvi put ozakonjena ideja uslovnog odlaganja izvršenja kazne. U okviru francusko-belgijskog sistema uslovne osude, senator Rene Beranže je pripremio predlog Zakona o olakšavanju i otežavanju kazne- „Beranžeov zakon”, jer uslovno odlaganje izvršenja i izricanja kazne nije dobilo potrebnu podršku. „Beranžeov zakon” je stupio na snagu 1888. godine u Belgiji a 1891. godine u Francuskoj. U čl. 1 ovog zakona glasi pravilo da „u slučaju osude na zatvor ili novčanu kaznu, ako optuženi ranije nije bio osuđivan na zatvor za zločin ili prestup, sudovi mogu obrazloženom presudom narediti da se odloži izvršenje izrečene kazne” (Ilić i Jovanić, 2011). Ova odredba se odnosi na primarne učinioce krivičnih dela, koji učine lakše krivično delo i za koje nije adekvatna primena kazne zatvora rezervisana za učinioce teških krivičnih dela.

Anglo-američki sistem uslovne osude

Anglosaksonski sistem uslovne osude je nastao malo ranije od kontinentalno/ francusko-belgijskog sistema. U vreme nastanka, uslovna osuda je bila posmatrana kao „hibridna sankcija”. U to vreme postojale su samo zatvorske i nezatvorske kazne na koje je učinilac krivičnih dela mogao biti osuđen, jer nije mogao biti osuđen na obe istovremeno. Birmingemski sudija Hil je zaslužan za uvođene uslovne osude u praksu engleskih sudova. On je u periodu od 1842. do 1854. godine izrekao 417 uslovnih osuda prema maloletnim učiniocima krivičnih dela za koje je smatrao da će primenom uslovne osude biti omogućeno njihovo popravljjanje tako što

ih je poverio na staranje odabranim licima. Rezultat ove pozitivne prakse je široka primena uslovne osude na teritoriji čitave Engleske i osnivanja posebnog udruženja po nazivu London Police Court Mission. Članovi udruženja su bili u dogovoru sa sudom i dobrovoljno su pristali da preuzmu obavezu vršenja nadzora nad licima koje prema oceni suda nije bilo potrebno upućivati na izvršenje kazne zatvora. Uсловna osuda je u krivičnom pravu Engleske i Velsa regulisana Zakonom o krivičnom pravosuđu i Zakonom o ovlašćenjima krivičnih sudova. U Engleskoj i Velsu postoji nekoliko različitih modaliteta uslovne osude u koje spadaju i tema ovog rada, *uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom*. U anglosaksonskom sistemu, *zaštitni nadzor* predstavlja najznačajniji oblik uslovne osude i izriče se neosuđivanim licima, maloletnicima, starijim osobama i za učinjena lakša krivična dela. Prema jednom od članova ovog zakona, krivično odgovorno lice starosti od 16 ili više godina se može staviti pod nadzor odgovarajuće službe u trajanju od 6 meseci do 4 godine ukoliko se proceni da će se uz pomoć nadzora ostvariti rehabilitacija učinioca, da se može zaštititi društvo od učinioca ili se može uticati na učinioca da u budućnosti više ne vrši krivična dela. Sud, prilikom izricanja zaštitnog nadzora, u dužnosti je da odredi probacionog službenika sa teritorije na kojoj učinilac krivičnog dela ima prebivalište i to sve sa ciljem što uspešnije resocijalizacije i socijalne integracije učinioca krivičnog dela u društvenu zajednicu iz koje je bio isključen činjenjem krivičnog dela. Tokom zaštitnog nadzora, učinilac je dužan da održava stalan kontakt sa probacionim službenikom i da ga obavesti ukoliko je promenio adresu boravišta. Osnovna obaveza je da učinilac ne učini novo krivično delo za vreme proveravanja ali takođe, zaštitni nadzor može sadržati i određene dodatne obaveze koje osuđeni treba da ispuni. Obaveze se odnose na smeštaj u posebna prihvatilišta za delinkvente, obavezno javljanje određenom licu u mestu utvrđenom presudom, preduzimanje ili uzdržavanje od određenih aktivnosti do ukupno 60 dana, povremeno javljanje u odgovarajući probacioni centar do najviše 60 dana. Učiniocima seksualnih delikata ova obaveza može biti produžena i preko 60 dana. Takođe je uključeno i lečenje društvene poremećenosti lakšeg tipa koja ne zahteva tretman u odgovarajućoj ustanovi već od strane registrovanog privatnog lekara ili psihologa. Ukoliko se učinilac ne bude pridržavao obaveza, biće pozvan da dođe na sud ili se može izdati nalog za njegovo hapšenje. Ako osuđeni ne navede razloge neispunjenja nametnutih obaveza, sud može da mu izrekne novčanu kaznu, meru društveno korisnog rada ili ga može uputiti u vaspitni centar za maloletnike ili opozvati zaštitni nadzor i učinioca osuditi na neku drugu sankciju. Ukoliko učinilac voljno i uporno krši utvrđene obaveze, može mu se izreći kazna zatvora od strane suda. Prema Zakonu o ovlašćenjima krivičnih sudova, predviđena je i mogućnost suda da krivično odgovornog učinioca oslobodi pod uslovom da u toku vremena proveravanja koje može trajati najduže tri

godine, ne učini novo krivično delo. Uslovno oslobođenje krivično odgovornih osoba se izriče primarnim delinkventima usled okolnosti izvršenog krivičnog dela, prirode izvršenja krivičnog dela i ličnosti učinioca, jer usled tih okolnosti kazna ne bi bila adekvatna krivična sankcija. Uslovno oslobođenje se ne može izreći učiniocima krivičnih dela kojima je zakonom utvrđena najteža kazna niti za učinjena najteža krivična dela. Uslovnom osudom sud može odložiti izvršenje utvrđene kazne zatvora do dve godine pod uslovom da u toku vremena proveravanja koji ne može biti kraći od dve godine, ne izvrši novo krivično delo. Ukoliko učinilac uprkos ovoj zabrani, prekrši uslove uslovne osude, doći će do opozivanja uslovne osude i izvršenja utvrđene kazne. Prilikom odlaganja izvršenja kazne, anglosaksonski sistem se približava kontinentalnom/francusko-belgijskom sistemu uslovne osude. Najzad, uslovna osuda kojom se odlaže kazna zatvora od šest meseci do dve godine, može biti praćenja stavljanjem pod zaštitni nadzor odgovarajućeg probacionog službenika za vreme koje ne može trajati duže od ukupnog vremena proveravanja tj. ne može biti duže od dve godine (Spasić, 2017).

Sistem uslovne osude koji je prvi uspostavljen i prvi počeo da se primenjuje, je upravo Anglo-američki sistem uslovne osude. Osnovna karakteristika ovog sistema je ta da se učiniocu krivičnog dela ne izriče kazna, već se odlaže nastavak krivičnog postupka. Učiniocu se potom određuje nadzor od strane probacionih službenika a za sve to je neophodna saglasnost samog učinioca krivičnog dela. Usled činjenja novog krivičnog dela i lošeg vladanja učinioca krivičnog dela, ovako izrečena uslovna osuda se može opozvati. Cilj stavljanja učinioca pod nadzor jeste da se učiniocu pomogne kako psihički tako i materijalno, pomaže mu se takođe u vidu moralne terapije od strane lica zaduženog za vršenje nadzora. Anglo-američki sistem ne podrazumeva izricanje kazne, već se njeno izricanje odlaže i tada dolazi do primene zaštitnog nadzora. Ukoliko se učinilac tokom nadzora dobro ponaša i vlada, on biva oslobođen od izricanja i izvršenja kazne. Loše vladanje se odnosi na nepoštovanje pravila postavljenih od strane probacione službe. Najvažnija karakteristika ovog sistema ogleda se u tome da, sud prilikom odlaganja izricanja kazne, dolazi do gotovo okončanog krivičnog postupka bez previše utrošenog vremena, što dosta olakšava posao sudova jer nije potrebno utvrđivati sve činjenice već samo one koje će potvrditi da je učinilac krivičnog dela kriv i činjenice koje su neophodne za ispunjenje uslova izricanja zaštitnog nadzora. Prilikom pružanja nadzora, učiniocu krivičnog dela se omogućava realizacija tretmana na slobodi čime se pokušava uticati na njega da prekine da čini krivična dela i uskladi svoje ponašanje i način života u skladu sa socijalno prihvatljivim normama i zakonom (Dragojlović, 2016).

Prednost uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u odnosu na uslovnu osudu jeste upravo uspostavljanje zaštitnog nadzora, jer se u toku zaštitnog nadzora osuđenom mogu nametnuti određene obaveze koje se izvršavaju u okviru lokalne zajednice. Uсловna osuda sa zaštitnim nadzorom predstavlja dodatno učešće države u odnosu na učinioca krivičnog dela radi njegovog društvenog prilagođavanja čime ona dobija smisao u odnosu na uslovnu osudu. Autentičnost uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jeste primarna uloga društvenog angažmana u zaštitnom nadzoru. Primena ove alternativne sankcije podrazumeva dobro upoznavanje ličnosti učinioca krivičnog dela kliničkom metodom, kojom će biti utvrđeni svi endogeni i egzogeni faktori koji su doveli do izvršenja krivičnog dela (Kostić i Dimovski, 2015).

Francusko-belgijski (kontinentalni) sistem uslovne osude

Zakonom o olakšavanju i otežavanju kazne iz 1891. godine, u Zakonodavstvo Francuske je uvedena uslovna osuda. Tvorac ovog zakona je bio senator Rene Beranger (Beranže). U uslovnoj osudi je Beranže video potencijal za: „pružanje posebnog tetmana licima koja prethodno nisu bila osuđivana i čiji je moralni karakter, uprkos krivičnom delu, ostao dovoljno netaknut da se društvo ne mora plašiti njegove slobode”. Krivično pravo u Francuskoj danas sadrži nekoliko oblika uslovne osude a to su klasična uslovna osuda, zaštitni nadzor i uslovnu osudu sa obavezom rada u javnom interesu. Uсловna osuda klasičnog tipa se odnosi na mogućnost odlaganja izvršenja izrečene kazne uz ispunjenje odgovarajućih uslova. Prema jednom od članova ovog zakona, uslovna osuda se može izreći fizičkom licu za učinjeno krivično delo, pod uslovom da učinilac u periodu od 5 godina pre novoučinjenog krivičnog dela nije bio osuđivan na zatvorsku kaznu, tj. može se izreći pravnom licu ukoliko ono u istom periodu od 5 godina pre novoučinjenog dela nije bilo osuđivano na novčanu kaznu preko 60.000 evra. Maksimalno vreme proveravanja je do 5 godina a moguće je i izricanje delimične uslovne osude. Do suspenzije može doći ukoliko učinilac u toku proveravanja učini novo krivično delo. Krivični zakon Francuske takođe poznaje i poseban modalitet uslovne osude- *zaštitni nadzor*. Ukoliko je učiniocu krivičnog dela izrečena kazna u trajanju od najviše 5 godina, predviđena je mogućnost da se uslovno osuđenom nametnu određene obaveze, to mogu biti određene mere kontrole i obaveza ispunjenja određenih dužnosti. U slučaju nepoštovanja mera kontrole ili neispunjenja nametnutih obaveza, sud može opozvati uslovnu osudu (Spasić, 2017).

Belgijskom zakonu o uslovnoj osudi, ozakonjenom pre francuskog, francuski zakon je služio za primer prilikom izrade i otuda upravo naziv francusko-belgijski sistem uslovne osude. Ovaj zakon je nastao 1884. godine u Francuskoj i principi ovog zakona se zasnivaju na tome da usled povrata učinioca krivičnog dela, njemu će se progresivno otežati kazna i da u suprotnom slučaju, ukoliko je učinilac krivičnog dela primarni učinilac, njemu će se kazna izreći sa određenim olakšavajućim okolnostima. Uslovna osuda se u ovom zakonu može odrediti i u slučaju kazne zatvora i u slučaju novčane kazne ali pod uslovom da je to lice primarni učinilac krivičnog dela, odnosno da nije ranije činio krivična dela, da postoje olakšavajuće okolnosti i da okrivljeni pokazuje jasne znake kajanja. Period proveravanja bi trajao pet godina. Drugi projekat koji je sličan prethodnom zakonu je Francuskim vlastima podnet 1885. godine po nazivu Zakon o oprostaju i odlaganju kazne, u slučaju kada je primarni učinilac nakon činjenja krivičnog dela osuđen na kaznu zatvora ili novčanu kaznu. Ovaj projekat je predložio Rene Beranže. Treći projekat je Francuskim vlastima predložio poslanik Reiber 1886. godine, projekat je bio vezan za uslovnu osudu. Prema ovom projektu, uslovna osuda se mogla izreći samo u slučaju prestupa i kada je izrečena kazna zatvora ili novčana kazna, bez obzira da li je lice kome se izriče uslovna osuda povratnik ili ne. Rok proveravanja u ovom slučaju bi bio neograničen. Nakon diskusija, u Senatu je 1891. godine usvojen „Beranžeov zakon” o uslovnoj osudi. Dok je u Belgiji, prvi zakon koji je regulisao pitanje uslovne osude donet 31. maja 1888. godine, taj zakon se nazivao Zakon o odlaganju izvršenja izrečene kazne. Prema kontinentalnom sistemu, za izricanje uslovne osude, neophodno je postojanje učinjenog krivičnog dela, ne prestup, što je bio uslov u jednom od predloga zakona u Francuskoj, i potrebno je postojanje krivične odgovornosti učinioca krivičnog dela. Nakon sprovedenog krivičnog postupka, učiniocu krivičnog dela koje je krivično odgovorno, njemu može biti izrečena uslovna osuda. U kontinentalnom sistemu uslovne osude, nad učiniocem krivičnog dela pod ovom merom, ne izvršava se zaštitni nadzor. Za vreme proveravanja, učinilac krivičnog dela ima status osuđene osobe i od njega se očekuje da će bez ičije pomoći popraviti svoje ponašanje i izbrisati status učinioca krivičnog dela. Odluku o izricanju uslovne osude donosi isključivo sud bez prethodne saglasnosti učinioca (Đurić, 2016). Odnosno, lice koje je na periodu proveravanja, prepušteno je samo sebi, licu se ne omogućava nadzor od strane probacionog službenika, niti mu se pruža potrebna pomoć i tretman ukoliko mu je tako nešto potrebno prilikom izvršenja izrečene mere.

Karakteristika francusko-belgijskog sistema je i ta da, ovaj sistem za razliku od Anglo-američkog sistema uslovne osude, utvrđuje prethodno kaznu učiniocu krivičnog dela ali se njeno izvršenje uslovno odlaže. Kod francusko-belgijskog sistema, sud utvrđuje postojanje krivičnog dela, postojanje krivice učinioca poput uračunljivosti, utvrđuju se činjenice koje se odnose na ličnost učinioca kako bi se utvrdilo da li će se izricanjem uslovne osude postići svha kažnjavanja. Donosi se presuda u kojoj se izriče kazna zatvora ali istovremeno se i određuje da se kazna zatvora neće izvršiti ukoliko učinilac krivičnog dela za vreme proveravanja ne učini novo krivično delo ili ukoliko ne pokaže loše vladanje (Dragojlović, 2016).

Istorijski razvoj uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u Republici Srbiji

Lišavanje slobode osuđenih ili osumnjičenih osoba ima svoje korene još iz davnih istorijskih perioda gde je jedini odgovor na kriminalno ponašanje bio kažnjavanje učinioca krivičnog dela u vidu osude zbog krivičnog dela i isključenja iz društvene zajednice kako je ne bi doveo u opasnost. Ličnost učinioca i potreba za resocijalizacijom i rehabilitacijom se nije uzimala u obzir, jedini tadašnji cilj kazne bio je prekor učinioca. Ovakva tendencija lišavanja slobode se nastavlja sve do 19. veka kada se javljaju prve dileme da li su zatvorske ustanove dovoljno adekvatne, da li postoje jeftiniji načini kažnjavanja osuđenih i osumnjičenih i šta činiti sa preopterećenošću zatvorskih ustanova. Prvi put se postavljalo pitanje koje se tiče osnivanja profesionalnog kadra za rad sa osuđenim osobama. U tom periodu se javlja niz negativnih kritika na loše efekte kazne zatvora, gde u zatvoru može doći do stvaranja kriminalne infekcije, odnosno, gde osuđene osobe mogu više učvrstiti svoje kriminalno ponašanje i recidivirati pri izlasku iz zatvora. Razvojem društvenih pojava i procesa, zatvori su doživeli niz transformacija, pa su alternativne mere sve više dolazile u fokus interesovanja i primenu u mnogim državama, u te alternativne mere je spadala i uslovna osuda, takođe i *zaštitni nadzor* (Nišić, 2016).

Za razliku od ostalih evropskih država, uslovna osuda je u Srbiji kasno ozakonjena. Iako uslovna osuda nije bila formalno ozakonjena, vidovi uslovne osude su i pre toga primenjivani u vidu odlaganja izvršenja kazne, iako za to odlaganje nije formalno bilo potrebno da određeni uslovi budu ispunjeni, što je sada neophodno pri izricanju uslovne osude. U istoriji, pak, odlaganje izvršenja kazne je vršeno bez ikakvog kriterijuma i pravila.

Odlaganje izvršenja kazne se ne može posmatrati kao preteča uslovne osude ali se može posmatrati u vidu jedne od ideja na osnovu koje je kasnije i razvijena uslovna osuda. Prve aktivnosti koje se vezuju sa uvođenjem uslovne osude u Srbiji, preduzete su od strane ministra pravde u tom vremenu, dr Milenka Vesnića. On je u svom referatu iz 1906. godine, ukazao je na potrebu da se uslovna osuda uvede u vidu supstituta kratkotrajnim kaznama zatvora. Ministarstvo je prihvatilo njegov predlog i obrazovalo komisiju čije je zaduženje bilo rad na projektu uslovne osude. Taj projekat je ubrzo izrađen pod nazivom „Nasnova zakona o uslovnoj osudi”, rađen po uzoru na francusko-belgijski sistem odnosno kontinentalni sistem. Prema ovom projektu, uslovna osuda se mogla izreći osuđenom licu koje je osuđeno na kaznu zatvora u trajanju do jedne godine. Uslovna osuda se takođe mogla izreći i za novčanu kaznu bez ograničenja u vidu njenog iznosa. Rok proveravanja je bio od jedne do pet godina a prilikom donošenja odluke o tome da li treba izreći uslovnu osudu, sud je morao da uzme u obzir uzrast i ličnost učinioca, njegov odnos prema izvršenom krivičnom delu, da li je osuđeni priznao učinjeno krivično delo i da li je nadoknadio štetu nastalu kao posledica činjenja krivičnog dela. Opozivanje uslovne osude je bilo moguće ukoliko učinilac nije ispunio nametnute obaveze i u slučaju izvršenja novog krivičnog dela. Uslovna osuda je opozivana fakultativno ukoliko je učinilac učinio nehatno krivično delo. Prema ovom projektu iz 1906. godine, učinilac kojem je izrečena uslovna osuda, morao je da ispuni određene obaveze poput naknade troškova oštećenom i plaćanje sudskih dažbina. Nasnova zakona o uslovnoj osudi ipak nije bio prihvaćen od strane Državnog senata, a razlog je bio taj, da je potrebno prvo sačekati koju godinu kako bi se uvidela iskustva ostalih država koje su ozakonile uslovnu osudu, i da na osnovu tih iskustava donesu zaključak o potencijalnim efektima uslovne osude kod nas. Pravi motivi odbijanja ovog zakona od Državnog senata se odnose na to da Državni senat i dalje smatra da je kazna nužna posledica svakog krivičnog dela, i da ona mora odgovarati težini tog dela. Cilj kazne je da zadovolji društvo i ostvari pravičnost. Ovi motivi Državnog senata jasno pokazuju element retribucije i represije kakvu je imala kazna tada, da je jedini cilj bio kažnjavanje učinioca i naplata za učinjeno krivično delo, bez obraćanja pažnje na dobrobit učinioca, niti na ulaganje truda krivično-pravnog sistema da ukoliko je moguće, pomogne učiniocu, pruži mu nadzor radi uspešne reintegracije u zajednicu i poradio na promeni svog ponašanja. Nekoliko godina kasnije, 1910. godine, projektom kaznenog zakona za Kraljevinu Srbiju, pokušano je po drugi put ozakonjenje uslovne osude koji se nije desio usled početka balkanskih, a kasnije i Prvog svetskog rata. Donošenjem Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije od 28. septembra 1976. godine, dolazi do veoma bitnih promena kada je u pitanju zakonsko regulisanje uslovne osude.

Uslovna osuda dobija status samostalne krivične sankcije i zajedno sa sudskom opomenom dobija naziv „Uslovna osuda sa sudskom opomenom”. Posebna svrha uslovne osude je ta da se ona izriče prema krivično odgovornom učiniocu kako se ne bi primenila kazna zbog činjenja krivičnog dela manje društvene opasnosti i kada se može očekivati da će upozorenje uz pretnju kaznom ili samo upozorenje, dovoljno uticati na učinioca da više ne vrši krivična dela. Prema ovom zakonu, uslovna osuda se može izreći za krivična dela gde je utvrđena kazna zatvora do dve godine ili novčana kazna. Rok proveravanja je od jedne do pet godina i pri odlučivanju da li će se izreći uslovna osuda, sud je uzimao u obzir raniji život učinioca, njegovo ponašanje nakon izvršenog krivičnog dela, stepen krivice i odgovornosti i druge okolnosti pod kojima je krivično delo izvršeno (Dragojlović, 2016).

Domaća kodifikacija krivičnog prava iz 1929. godine predstavlja jedan od najnaprednijih krivičnih zakonika tog vremena i među prvima, ovaj zakon poznaje institute mera bezbednosti i *uslovne osude*. Konstatuje se da je Srbija sve vreme svoje državnosti od srednjeg veka pa do danas, imala kontinuitet razvoja kaznenog sistema paralelno sa razvojem u Evropi, u skladu sa tim najveći značaj se ogleda upravo u tome što su ukinute telesne kazne i smrtna kazna, i što su se početkom XX veka uvele nove sankcije koje predstavljaju alternativne mere kaznama zatvora, poput uslovne osude i njenog posebnog modaliteta, zaštitnog nadzora (Jakšić i Davidović, 2013).

Teorijsko određenje uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Pojam, svrha i uslovi za izricanje uslovne osude

Pojam i svrha izricanja uslovne osude

Krivično pravo je, još od najranijeg perioda, težilo da represivnim mehanizmima, preko krivične procedure, pa sve do izricanja krivičnih sankcija, suzbija kriminalno ponašanje pojedinaca i organizovanih kriminalnih grupa. Međutim, ideja o potrebi humanizacije kaznenog sistema, krajem 19. i u prvoj polovini 20. veka, ukazuje na potrebu za drugačijim sistemom reagovanja na kriminalitet. Istovremeno, pojavljuju se škole koje, poput Nove društvene odbrane, sasvim 'legitimno' postavljaju pitanje daljeg opstanka krivičnog prava. Predlaže se izmena osnovnih krivičnih pojmova i instituta (krivično delo, učinilac, kazna itd.), onima koji u sebi sadrže mnogo 'blaže' formulacije (društveno neprihvatljivo ponašanje, mere itd.). Na osnovu navedenih tendencija i pokreta u krivičnom pravu, odnosno krivičnoj nauci, afirmišu se mere upozorenja koje dobrim delom pretenduju da zamene kaznu kao osnovnu krivičnu sankciju. Krivični zakonik Srbije predviđa meru upozorenja: uslovnu osudu.¹

Uslovna osuda kao dominantna alternativna krivična sankcija na teritoriji Republike Srbije, predstavlja specifičnu meru upozorenja čiji je smisao da se učinioци lakših krivičnih dela izuzmu od primene kazne utvrđene prilikom izricanja uslovne osude. Uslovna osuda predstavlja meru nekaznenog karaktera, budući da se učinioци izriče uslovna osuda uz pretnju kaznom zatvora koja može da bude izvršena ukoliko učinilac u periodu proveravanja koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina, ne učini novo krivično delo, ne izvrši nametnute obaveze ili se naknadno sazna da je učinilac ranije izvršio krivično delo i da se za to krivično delo prethodno znalo, ne bi se izrekla uslovna osuda. *Cilj* primene uslovne osude jeste taj da se utiče na učinioца krivičnog dela, da krivično delo više ne ponovi, kroz upozorenje da ukoliko ne poštuje obaveze uslovne osude, da se zakonski njemu uslovna osuda može opozvati i da se umesto nje počinje izvršavati utvrđena kazna zatvora. Kako bi došlo do promene ponašanja učinioца i njegove reintegracije u društvenu okolinu, učinioци se mogu nametnuti određene obaveze koje može da predloži poverenik i učinilac te obaveze potom izvršava kod *uslovne osude sa zaštitnim nadzorom*. Ukoliko učinilac, nakon izricanja uslovne

¹ Ivan Joksić, Sudska opomena u krivičnom pravu. (18.07.2020.) preuzeto sa: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0409-29531001094J>, str. 94-108.

osude, u potpunosti obavi naložene obaveze i ne izvrši novo krivično delo, moguće je da ne dođe do izvršenja utvrđene kazne zatvora kada protekne period proveravanja, ali u slučaju ukoliko učinilac ne ispunjava nametnute obaveze i učini novo krivično delo u toku proveravanja, može doći do opoziva uslovne osude i tada učinilac počinje sa izvršenjem utvrđene kazne zatvora. Sud uslovnu osudu izriče u situacijama izvršenog krivičnog dela i utvrđene krivice za učinjeno krivično delo kod učinioaca. Uslovna osuda se unosi u kaznenu evidenciju a u slučaju ponovnog vršenja krivičnog dela, nakon isteka perioda proveravanja, to lice ima status povratnika, što predstavlja okolnost usled koje može doći do pooštrenja kazne. Takođe, sud ne mora izreći uslovnu osudu učinioocu, iako se steknu svi zakonski uslovi, ukoliko sud smatra da ova sankcija ne bi bila opravdana s' obzirom na ličnost učinioaca krivičnog dela. Svrha izricanja uslovne osude podrazumeva da se prema učinioocu lakšeg krivičnog dela ne primeni kazna, kada se može očekivati da će upozorenje uz pretnju kaznom dovoljno uticati na učinioaca da više ne vrši krivična dela. Kao i kod drugih alternativnih krivičnih sankcija, opšta svrha mere je da učinilac u budućnosti više ne ponavlja krivična dela (Kandić-Popović, 2007).

Dakle, prilikom izricanja uslovne osude, sud uvtrđuje kaznu zatvora i odlaže njeno izvršenje ukoliko učinilac za vreme proveravanja ne učini novo krivično delo, odnosno ukoliko se učinilac pridržava nametnutih obaveza koje su određene u sudskoj odluci (Grujić, 2016).

Istraživanje sprovedeno od strane autora Jovanić, Petrović i Savić (2017) o primeni krivičnih sankcija prema vrsti i učestalosti za period od 2012-2016. godine, potvrđuje činjenicu da je uslovna osuda, krivična sankcija koja dominira i koja se najčešće izriče na teritoriji Republike Srbije, u procentima prikazano čak u 54,3%. Ovim istraživanjem se samo potvrđuje njena humanost i efikasnost izricanja prema učiniocima lakših krivičnih dela, koji s' obzirom na njihovu ličnost i ostale subjektivne i objektivne uslove koji su se morali ispuniti prilikom izricanja uslovne osude, samo pretnjom da ukoliko za vreme proveravanja ne učine novo krivično delo neće otići na izvršenje utvrđene kazne zatvora, utiče na njih da u budućnosti više ne vrše krivična dela.

Istraživanje autora Ilić i Maljković (2014), jasno pokazuje da u strukturi izrečenih krivičnih sankcija na teritoriji Republike Srbije, uslovna osuda učestvuje sa prosečnih 53%, dok je evidentan i njen kontinuirani porast učešća u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija za više od 14 indeksnih poena, tako da je uslovna osuda 2008. godine zabeležila rekordan broj izricanja- preko 24000- 57,3% .

Prema određenom delu teorija krivičnog prava, nalazi se stanovište da kazna lišenja slobode ostavlja najbolje efekte u onim slučajevima kada se ista *ne* izvršava. Upravo je jedan od ciljeva uslovne osude, da se prema učiniocu krivičnog dela ne primeni kazna zatvora. Utvrđivanjem uslovne osude država sačinjava jednu vrstu dogovora sa učiniocem krivičnog dela da neće izvršiti kaznu zatvora utvrđenu učiniocu, ukoliko se on pridržava nametnutih obaveza. U te obaveze spada, da učinilac u toku proveravanja ne učini novo krivično delo, takođe se učiniocu mogu nametnuti određene obaveze koje treba da ispuni. Ukoliko se ipak učinilac krivičnog dela ne pridržava određenih nametnutih obaveza, u tom slučaju dolazi do nepoštovanja dogovora između države i učinioca i dolazi do realizacije već utvrđene kazne zatvora. Uslovna osuda ima status samostalne krivične sankcije i mere upozorenja u krivično-pravnom sistemu Republike Srbije a prema statističkim podacima predstavlja dominantnu izricanu krivičnu sankciju prema učiniocima krivičnih dela. Krivičnim zakonikom je posebno istaknuto da pored opšte svrhe koje imaju sve krivične sankcije, a odnosi se na zaštitu društva od kriminaliteta putem suzbijanja društveno opasnih delatnosti, svrha uslovne osude je da se prema učiniocu lakšeg krivičnog dela ne primeni kazna kada se od njega može očekivati da će samo upozorenjem uz pretnju kaznom zatvora, dovoljno uticati na učinioca da u budućnosti više ne vrši krivična dela (Pantelić, 2018).

Baš kao i kod kazne zatvora, cilj uslovne osude jeste da se nametanjem obaveza i uslova koje učinilac treba ispuniti za vreme proveravanja, utiče na učinioca da krivična dela više ne vrši. Kazna zatvora u svom prvom planu navodi lišavanje slobode učiniocu krivičnog dela, dok kod uslovne osude u prvom planu je pretnja kaznom zatvora ukoliko ne ispuni nametnute obaveze (Breneselović, 2011).

Prema teoriji, uslovna osuda sadrži sledeće bitne karakteristike:

- *Uslovna osuda je mera opomene i upozorenja koja ne sadrži zlo, represiju ili prinudu u smislu oduzimanja ili ograničavanja sloboda ili prava učinioca krivičnog dela ali ukazuje na mogućnost njegove promene;*
- *Uslovna osuda je mera koja predstavlja supstitut kazni zatvora;*
- *Uslovna osuda se primenjuje zavisno od prirode, težine i vrste krivičnog dela, tj. u zavisnosti od svojstva ličnosti učinioca krivičnog dela, kada sud iznese mišljenje da bi se izricanjem uslovne osude ostvarila svrha kažnjavanja;*
- *Usled toga, što uslovna osuda ne predstavlja zlo i prinudu, ona ima humani karakter prema učiniocu krivičnog dela i*
- *Uslovna osuda sa aspekta svrhe krivičnih sankcija ima izuzetno specijalno preventivni karakter (Jovašević, 2017).*

Uslovi za izricanje uslovne osude

Zakonodavac propisuje da uslovna osuda može biti izrečena učiniocu krivičnog dela ukoliko su ispunjeni određeni objektivni i subjektivni uslovi. *Objektivni uslovi* koji se moraju ispuniti kako bi se učiniocu mogla izreći uslovna osuda, jesu ti da se uslovna osuda može izreći učiniocu krivičnog dela ukoliko mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju *do dve godine*. Utvrđena kazna zatvora se odnosi na to da je kazna sudski odmerena. Takođe, sud ne može izreći uslovnu osudu za učinioce težih krivičnih dela i kada bi se primenom ublažavanja kazne moglo to delo odmeriti do dve godine zatvora. Uslovna osuda se ne može izreći učiniocu ukoliko mu je prethodno utvrđena novčana kazna. Drugi objektivni uslov se odnosi na to da ukoliko je učinilac krivičnog dela ranije bio osuđivan za neko umišljajno krivično delo a od pravosnažnosti osude za to delo nije proteklo pet godina, sud ne može izreći uslovnu osudu učiniocu za novo učinjeno krivično delo. Razlog zbog kog se ne može izreći uslovna osuda za novo delo, jeste taj da se za prethodno krivično delo očigledno nije postigla svrha kažnjavanja čim je ponovo učinio krivično delo, i zbog tog razloga je potrebno učinioca podvrgnuti nekom obliku institucionalnog tretmana. Što se tiče *subjektivnih uslova* koji se moraju ispuniti da bi se izrekla uslovna osuda učiniocu krivičnog dela, oni se odnose na ličnost učinioca. Sud treba da vodi računa o odnosu svrhe uslovne osude i ličnosti učinioca odnosno da li se može očekivati da učinilac dok je na uslovnoj slobodi neće učiniti novo krivično delo. Od bitnog

značaja je i raniji život učinioca, njegovo ponašanje nakon izvršenog krivičnog dela, stepen krivice i sve druge okolnosti pod kojima je delo učinjeno (Kandić-Popović, 2007).

Uslovna osuda se ne može izreći učinioocu koji je izvršio krivično delo za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od 8 godina ili teža kazna, upravo iz razloga jer nisu zadovoljeni objektivni uslovi za izricanje uslovne osude koji se odnose na to da se uslovna osuda izriče samo za krivična dela za koja je propisana kazna zatvora do dve godine i kada je u pitanju učinjeno lakše krivično delo. Ako je učinioocu utvrđena i kazna zatvora i novčana kazna, uslovna osuda se može izreći samo za kaznu zatvora a ne za novčanu kaznu.²

U pravnoj teoriji, mogu se naći shvatanja prema kojima kod uslovne osude, država ne odustaje od reakcije na krivično delo čime se ostvaruje pravednost i ujedno generalna i specijalna prevencija, ali se prema učinioocu krivičnog dela pokazuje vid obzirnosti tako da se on pimenom uslovne osude pošteduje od izvršenja kazne zatvora utvrđene prilikom izricanja uslovne osude. U nekim pravnim sistemima, umesto suda, vansudski organ, na primer predsednik države, može izreći uslovnu osudu (Jovašević, 2017).

Osnovi za opozivanje uslovne osude

Prvi od slučajeva opozivanja uslovne osude jeste *činjenje novog krivičnog dela*, u tom slučaju sud može obavezno da opozove uslovnu osudu, ukoliko je učinilac za vreme proveravanja učinio jedno ili više krivičnih dela za koja je izrečena kazna zatvora do dve godine ili u dužem trajanju, a takođe sud može opozvati uslovnu osudu fakultativno, ukoliko je učinilac za vreme proveravanja učinio jedno ili više krivičnih dela za koja je izrečena kazna zatvora manja od dve godine ili novčana kazna. Sud će u tom slučaju oceniti okolnosti koje se odnose na učinjena krivična dela i okolnosti koje se odnose na učinioca, a posebno okolnost koja se tiče srodnosti učinjenih krivičnih dela, njihovog značaja i pobuda iz kojih su učinjeni i odlučiće da li će opozvati uslovnu osudu. Ukoliko sud učinioocu, pored utvrđene kazne, treba izreći kaznu zatvora od dve godine ili u dužem trajanju i za novo učinjeno krivično delo, uslovna osuda se neće izvršiti. Ako sud odluči da će ipak opozvati uslovnu osudu jer je načinjeno novo krivično delo, sud će primenom odredaba o odmeravanju kazne za krivična dela izvršena u sticaju, izreći jedinstvenu kaznu zatvora i za ranije učinjeno krivično delo i za

² "Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., čl. 66.

novo učinjeno krivično delo. Ukoliko pak, sud ne opozove uslovnu osudu, sud može za novo krivično delo da izrekne uslovnu osudu ili kaznu zatvora, ako odluči da za novo krivično delo izrekne uslovnu osudu, primenom odredaba o odmeravanju kazne za krivična dela u sticaju, sud će utvrditi jedinstvenu kaznu i za ranije učinjeno i za novo učinjeno krivično delo i odrediće novo vreme proveravanja, računajući od dana pravosnažnosti nove presude, ne prvobitne presude koja je izrečena učiniocu zbog prethodno učinjenog krivičnog dela. U drugoj situaciji, ukoliko sud odluči da za novo krivično delo izrekne zatvor, osuđenom se vreme provedeno na izvršenju ove kazne ne računa u vreme proveravanja utvrđenim uslovnom osudom za ranije delo. Drugi slučaj usled kog se može opozvati uslovna osuda jeste *zbog ranije učinjenog krivičnog dela*. U tom slučaju sud obavezno opoziva uslovnu osudu ukoliko posle njenog izricanja utvrdi da je osuđeni izvršio krivično delo pre nego što je uslovno osuđen i ako oceni da ne bi bilo osnova za izricanje uslovne osude na prvom mestu da se znalo za to ranije učinjeno krivično delo. Ukoliko sud ne opozove uslovnu osudu, sud može za ranije krivično delo da izrekne uslovnu osudu ili kaznu zatvora. Treći slučaj usled kog se može opozvati uslovna osuda jeste *zbog neispunjenja određenih obaveza*, ako je tada uslovnom osudom, osuđenom određeno da vrati imovinsku korist pribavljenu izvršenjem krivičnog dela, nadoknadi štetu prouzrokovanu učinjenim krivičnim delom ili ispuni neku drugu obavezu predviđenu krivičnopravnim odredbama, a on ne ispuni tu obavezu u roku određenom u presudi, sud može u okviru vremena proveravanja da produži rok vremena proveravanja, da produži rok za ispunjenje obaveze ili može opozvati uslovnu osudu i izrekne kaznu utvrđenu u uslovnoj osudi. Ukoliko sud utvrdi da osuđeni iz opravdanih razloga nije mogao da ispuni obaveze, sud ga može osloboditi od daljeg ispunjenja obaveza ili može zameniti obavezu drugom odgovarajućom obavezom predviđenom zakonom. Postupak za opozivanje uslovne osude sprovodi sud koji je sudio u prvom stepenu na predlog ovlašćenog tužioca, ili po službenoj dužnosti, u slučajevima kada je u uslovnoj osudi određeno da će se kazna izvršiti ako osuđeni ne vrati imovinsku korist, ne nadoknadi štetu prouzorkovanu izvršenim krivičnim delom ili ne ispuni druge obaveze, a on u određenom roku to nije učinio. Nakon što sudija sasluša osuđenog i sprovede potrebne izviđaje radi utvrđivanja činjenica i prikupljanja dokaza važnih za odluku, predsednik veća zakazuje sednicu veća i obaveštava tužioca, osuđenog i oštećenog (žrtvu). Ako sud utvrdi da osuđeni nije ispunio obavezu, sud će presudom opozvati uslovnu osudu i odrediće da se izrečena kazna zatvora izvrši ili određuje novi rok za ispunjenje obaveze. Ukoliko pak sud nađe da nema osnova za donošenje neke od tih odluka, rešenjem obustavlja postupak za opozivanje uslovne osude. Duži niz godina uslovna osuda predstavlja najčešće izricanu krivičnu sankciju u Srbiji, statistički podaci

(31.12.2010. godine kada je stupio na snagu KZ ova mera upozorenja je izricana u 56% slučajeva ukupnog broja osuđenih punoletnih lica) jasno ukazuju da su sudovi prepoznali uslovnu osudu kao jedno značajno sredstvo za ostvarivanje ciljeva kriminalne politike. Podaci pokazuju da se uslovna osuda opozove tek u 6-7% slučajeva, što jasno govori o njenoj velikoj efikasnosti, koja se odnosi na omogućavanje bolje resocijalizacije i reintegracije učinioca krivičnog dela i posebno na ublažavanje izražene prenaseljenosti zatvorskih ustanova (Veković, 2012).

Kada je u pitanju rok za opozivanje uslovne osude, zakonodavac propisuje pravilo po kojem se uslovna osuda opoziva u toku vremena proveravanja. Od tog pravila se odstupa u dva slučaja. Prvi slučaj je ako osuđeni u toku perioda proveravanja učini novo krivično delo koje povlači opozivanje uslovne osude, tada se uslovna osuda opoziva najkasnije u roku od jedne godine od dana kada je proteklo vreme proveravanja. Drugi slučaj je ako osuđeni u datom roku ne ispuni određenu obavezu, sud može uslovnu osudu opozvati najkasnije u roku od jedne godine od protoka vremena proveravanja i odrediti da se izvrši kazna zatvora utvrđenoj u uslovnoj osudi (Kandić-Popović, 2007).

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom kao poseban modalitet uslovne osude

Pojam uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom predstavlja meru upozorenja čija se osnovna svrha ogleda u ostvarivanju principa da je kazna, a naročito kazna zatvora, krajnje sredstvo, odnosno da se kazna zatvora ne treba primenjivati prema učiniocima krivičnih dela ukoliko je moguće postići svrhu krivične sankcije primenom blaže mere, u ovom slučaju uslovne osude. Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom predstavlja preventivnu sankciju kod koje je retributivni element potisnut i stavljen u poziciju pretnje kaznom. Svrha uslovne osude sa zaštitnim nadzorom je ista kao i svrha uslovne osude, a to je da se izbegne primena kazne i da se samo primenom ove mere utiče na učinioca krivičnog dela da više ne vrši krivična dela (Stevanović i Vujičić, 2017).

Svrha izvršenja zaštitnog nadzora uz uslovnu osudu jeste da osuđena osoba ne bude isključena iz društva, već da uz pomoć i nadzor društvene zajednice, dobrovoljno, ličnim

postupcima, radom i odnosom prema uklanjanju štetnih posledica izazvanim učinjenim krivičnim delom, razvije svest i odgovornost o štetnosti svojih postupaka i svog ponašanja koje ga je i dovelo u kritičnu situaciju (Brajković, 2017).

Mnoga zakonodavstva pored uslovne osude poznaju i njen poseban modalitet- uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Svrha uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jeste omogućavanje pomoći, zaštite i nadzora učiniocima krivičnog dela, kojima je izrečena uslovna osuda kako bi se na kvalitetniji način postigla svrha same uslovne osude, a to je da se primenom uslovne osude izbegne izvršenje kazne zatvora i da se njenom primenom može očekivati da učinilac u budućnosti više neće činiti krivična dela. Razlog prihvatanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jeste upravo nedostatak nadzora kod uslovne osude kao samostalne sankcije, potrebno je bilo da se popuni praznina kontinentalne uslovne osude koja se odnosila na odsustvo tretmana u zajednici, dok je uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom mogla da popuni tu prazninu sa svim njenim oblicima pomoći i nadzora učiniocima krivičnih dela.³

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom je prvi put bila uvedena u naše zakonodavstvo 1977. godine i njeno izvršenje je bilo povereno centru za socijalni rad. Ova sankcija predstavlja poseban oblik uslovne osude koja omogućava da se učinilac prilikom izvršavanja nametnutih obaveza prilikom izricanja uslovne osude, stavi pod nadzor i taj nadzor obuhvata zakonom predviđene mere pomoći, staranja, nadzora i zaštite. Sud pri odluci da li će staviti učinioca krivičnog dela pod zaštitni nadzor uzima u uvid ličnost učinioca kako bi odlučio da li će se ostvariti svrha uslovne osude ukoliko je učiniocu obezbeđen nadzor (Vasiljević-Prodanović, 2012).

Zaštitni nadzor se ne može posmatrati kao alternativa kazni zatvora u užem smislu, kao što to predstavlja uslovna osuda, ali zaštitni nadzor predstavlja dodatni faktor pomoći i nadzora učiniocima krivičnih dela, prema kojima su izrečene i primenjene alternativne krivične sankcije, ukoliko je učiniocima potrebna dodatna pomoć i podrška tokom vremena proveravanja i izvršavanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom (Derenčinović, Dragičević-Prtenjača i Gracin, 2018).

Pored uslovne osude, u krivičnom zakoniku je zadržana i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Zadržavanjem uslovne osude sa zaštitnim nadzorom kao posebnog modaliteta

³ Ivan Đokić, Uslovna osuda, (06.07.2020) preuzeto sa: http://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic/Uslovna_osuda.pdf, str. 195-196.

uslovne osude koja svoj primarni fokus usmerava ka dobrobiti učinioca krivičnog dela, otvara problem praktične primene ove krivične sankcije koja je do sada izricana u zanemarljivom broju. Nedostaci primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom se mogu prevazići tek odgovarajućom pravnom regulativom na području izvršenja krivičnih sankcija. Ovlašćenja posebnog poverenika čija je uloga nadziranje izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, bi bilo adekvatno rešenje koje pogoduje boljoj primeni ove sankcije (Mrvić-Petrović, 2006).

Kod uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, sud može odrediti da učinilac krivičnog dela kojem je izrečena uslovna osuda, bude stavljen pod zaštitni nadzor za određeno vreme u toku vremena proveravanja. Zaštitni nadzor kao što je napomenuto u prethodnom tekstu, predstavlja mere pomoći, staranja, nadzora, zaštite i predstavlja raznovrstan izbor obaveza, i zato zaštitni nadzor predstavlja meru koja istovremeno omogućava nadzor nad učiniocem krivičnog dela ali takođe omogućava i zaštitu učinioca sve dok je na izvršenju uslovne osude. Ukoliko se utvrdi da u toku proveravanja učinilac ne izvršava svoje nametnute obaveze na adekvatan način ili ih ne izvršava uopšte, poslodavac ima pravo da u skladu sa propisima ostvari naknadu štete prouzrokovanu radom osuđenog (Mrvić-Petrović, 2016).

Smisao alternativnih sankcija, pa i izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jeste da se nad prestupnikom sprovede nadzor, da mu se pruži pomoć, podrška i pravilno usmeravanje ka cilju podsticanja u unapređenju njegove socijalne inkluzije. Ostale pogodnosti su te da se učinilac krivičnog dela ne izdvaja iz svoje sredine u kojoj je do tada živeo, ne gubi kontakt sa svojom porodicom, prijateljima i širom zajednicom, omogućava mu se da obavlja svoje radne, obrazovne i druge aktivnosti. Efikasna implementacija evropskih standarda zaštitnog nadzora zahteva podizanje društvene svesti o značaju i prednostima vanzavodskog sankcionisanja na polju suzbijanja recidivizma. Potrebno je nastojiti na tome da dođe do izmene postojećeg ideološkog koncepta u sferi kažnjavanja, koji je zastareo i koji se ne podudara sa savremenim rešenjima. Izmena državne reakcije na kriminalitet treba da bude praćena i podizanjem svesti laičke i stručne javnosti kako na polju suzbijanja kriminaliteta tako i u sferi izbora najadekvatnije krivične sankcije radi uspešne zaštite prava, interesa i bezbednosti, ne samo prestupnika, već i njegove porodice, žrtve, žrtvine porodice i šire društvene zajednice. Podizanje svesti i promovisanje pozitivnih efekata uslovne osude sa zaštitnim nadzorom pa i ostalih alternativnih krivičnih sankcija se može postići putem medija, kampanja i edukacija koje su usmerene ka umanjenju stigmatizacije učinioca i podsticanje društva da učiniocima lakših krivičnih dela, koji svojim delom nisu doveli u opasnost

društvenu zajednicu, daju drugu šansu, takođe je uključena i saradnja sa državnim organima i civilnim sektorom (Batrićević, 2017).

Primenom zaštitnog nadzora ljudima se daje tzv. druga šansa. Zaštitni nadzor predstavlja jedan način dogovora, odnosno ugovora između osuđene osobe i poverenika, koje su u interesu osuđene osobe i prevencije ponovnog kažnjivog ponašanja učinioca krivičnog dela. Ugovor sadrži obaveze koje osuđena osoba mora i ne sme da izvrši, za vreme trajanja proveravanja, uz konstantnu pomoć i nadzor stručne osobe tj. poverenika. Ukoliko se u toku vremena proveravanja zaštitnog nadzora, prema učiniocu krivičnog dela primenjuje tretman, važno je da se ispune sledeći uslovi a to su da je važan individualni pristup prema učiniocu kojeg sačinjavaju : mišljenje stručne komisije (procena profila učinioca), tretmanske potrebe učinioca, izrada individualnog programa postupanja, izrada izveštaja za tužioca, sud i na kraju kaznenom zavodu koji odlučuje o krivičnom postupku. Tretman se takođe obavlja uz nadzor od strane poverenika, koji pomno prati, beleži i po potrebi sugeriše i utiče na tretmanske potrebe i obaveze učinioca (Korać i Vuković, 2016).

Uslovi za izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Sud uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom izriče učiniocu krivičnog dela ukoliko smatra da se on na slobodi neće ponašati dobro, i kako ne bi nastavio sa kriminalnim aktivnostima, potrebno je da se stavi pod zaštitni nadzor. Na taj način će se osuđenoj osobi pružiti pomoć od strane povereničke službe. U ovom slučaju se govori o učiniocu krivičnog dela za kog se ne može očekivati da će samo pretnja kaznom biti dovoljna da on u budućnosti više ne vrši krivična dela, s' obzirom na njegovu ličnost, ranije vladanje, prirodu i okolnosti izvršenog krivičnog dela, već se on mora staviti pod zaštitni nadzor kako bi se osiguralo da će on za vreme proveravanja izvršavati nametnute obaveze, dobiti adekvatnu pomoć ukoliko mu je potrebna i sprečio u daljem izvršenju krivičnih dela. Sud može odrediti da se učinilac krivičnog dela stavi pod zaštitni nadzor ako se s' obzirom na njegovu ličnost, raniji život, držanje posle krivičnog dela a naročito njegovog odnosa prema žrtvi krivičnog dela i okolnosti izvršenja krivičnog dela., može očekivati da će se zaštitnim nadzorom potpunije ostvariti svrha uslovne osude. Za izricanja ovog posebnog modaliteta uslovne osude, potrebno je da se ispune svi uslovi za izricanje kao i kod uslovne osude, ali sud smatra da je dodatno potrebno staviti osuđenog pod zaštitni nadzor radi ostvarivanja svrhe kažnjavanja. Uslovna

osuda sa zaštitnim nadzorom će se takođe izreći ukoliko postoji sumnja u učinioca krivičnog dela i njegove sposobnosti da se uzdrži od daljeg vršenja krivičnih dela tokom vremena proveravanja, ako bi bio prepušten sam sebi bez ikakvog pružanja pomoći, staranja, nadzora i zaštite od strane povereničke službe. U takvim situacijama, ukoliko postoji sumnja da će osuđena osoba i dalje vršiti krivična dela, ne bi bilo politički opravdano izreći samo uslovnu osudu ali ni kaznu zatvora, jer je on činjenjem krivičnog dela ispunio uslove za izricanje uslovne osude a ne kazne zatvora, koja bi krenula sa izvršenjem samo ukoliko učinilac za vreme proveravanja ne ispunjava uspešno date obaveze ili učini novo krivično delo. Sud izricanjem uslovne osude sa zaštitnim nadzorom osuđenog podvrgava određenom vidu tretmana na slobodi, od tretmana se može očekivati da će na osuđenika delovati tako, da ubuduće neće vršiti krivična dela. Svrha izricanja zaštitnog nadzora jeste da se osuđena osoba ne isključi iz svoje društvene zajednice, već da se uz pomoć i nadzor društvene zajednice, dobrovoljno, ličnim postupcima, radom i odnosom prema uklanjanju štetnih posledica koje su izazvane činjenjem krivičnog dela, razvije svest i odgovornost o štetnosti svog ponašanja koje ga je dovelo u takvu kritičnu situaciju. Sud uzima u obzir ličnost učinioca, njegove sklonosti i navike, raniji život radi odlučivanja da li će izreći uslovnu osudu ili uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Ukoliko sud odluči da s' obzirom na sve okolnosti koje se tiču ličnosti i života učinioca, izrekne učiniocu uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom, odrediće mu i obaveze uz zašitni nadzor za koje se može očekivati da će na učinioca delovati tako da u budućnosti više neće činiti krivična dela. U ovom slučaju, težina krivičnog dela ne predstavlja ključni kriterijum za određivanje zaštitnog nadzora već sama ličnost učinioca, njegov raniji život, odnos prema izvršenom krivičnom delu i žrtvi krivičnog dela i sl (Dragojlović i Pašić, 2017).

Sadržina zaštitnog nadzora

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom je uvedena sa ciljem da se smanje razlike između kontinentalnog i angloameričkog sistema uslovne osude. Uvođenjem zaštitnog nadzora dobijen je mešoviti oblik uslovne osude koji daje široke mogućnosti za ostvarivanje specijalne prevencije. Zaštitni nadzor obuhvata zakonom predviđene mere pomoći, staranja, nadzora i zaštite. Izricanje zaštitnog nadzora je fakultativno i zavisi od nahođenja suda. Jovašević (2017) navodi da, sud prilikom izricanja uslovne osude osuđenom, može mu odrediti zaštitni nadzor za određeno vreme u toku trajanja vremena proveravanja i to s' obzirom na njegovu ličnost, raniji život i držanje posle krivičnog dela a naročito s' obzirom na njegov odnos prema žrtvi krivičnog dela. Sadržinu zaštitnog nadzora čine sledeće obaveze:

- *Javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi;*
- *Osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje;*
- *Prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima učinioca;*
- *Ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja dece i drugih porodičnih obaveza;*
- *Uzdržavanje od posećivanja određenih mesta, lokala ili priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih dela;*
- *Blagovremeno obaveštenje o promeni mesta boravka, adrese ili radnog mesta:*
 - *Lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi;*
 - *Uzdržavanje od upotrebe droge ili alkoholnih pica;*
 - *Posećivanje određenih profesionalnih i drugih savetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim upustvima:*
- *Otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim delom, a naročito izmirenja sa žrtvom krivičnog dela (Ilić i Jovanić, 2011).*

Mere koje čine zaštitni nadzir, za cilj imaju zaštitu osuđenog i pružanje nadzora nad njim. Određivanje obaveza osuđenom koje mora obaviti dok je pod zaštitnim nadzorom, omogućavaju lakše korigovanje njegovog ponašanja i utiču pozitivno na njega kako bi se suzdržao od daljeg činjenja kriminalnih radnji. Sud u presudi osuđenom može odrediti jednu

ili više obaveza, po pravilu sud ako odluči da osuđenom izrekne uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom, trebao bi obavezno izreći i obavezu koja se sastoji u obaveznom javljanju organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi. Jer bez određivanja ove obaveze, bilo bi gotovo nemoguće i realizovati zaštitni nadzor. Prilikom određivanja obaveza osuđenom, sud je u obavezi da odredi obavezu potrebnu osuđenom kako bi uspešno usvojio pozitivne obrasce ponašanja van kriminalne sfere. Ukoliko sud nije u mogućnosti da izvrši konkretizaciju pojedinih obaveza, konkretizaciju i biranje odgovarajuće obaveze za učinioca krivičnog dela treba prepustiti povereniku koji je zadužen za izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Sud na raspolaganju ima veliki broj obaveza koje može nametnuti osuđenom gde se nastoji zadovoljiti cilj nadzora i zaštite prilikom izvršavanja tih nametnutih obaveza. Takođe se uzima u obzir da neke od navedenih obaveza nije opravdano propisati s' obzirom da su nerealne ili da je njihovo ispunjivanje teško nadzirati. Pri izboru obaveza i njihovog trajanja, sud će uzeti u obzir godine života učinioca krivičnog dela, njegovo zdravstveno stanje, sklonosti i navike, pobude iz kojih je izvršeno krivično delo, držanje posle izvršenog krivičnog dela, raniji život, lične i porodične prilike, uslove za ispunjenje naloženih obaveza i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca, a od bitnog su značaja za izbor mere zaštitnog nadzora i pri određivanju njegovog trajanja. Pre samog određivanja obaveza, sud uzima u obzir sve okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca i potrebno je prvenstveno upoznavanje ličnosti učinioca. Ovo je neophodno iz razloga što se od tih obaveza očekuje da na učinioca deluju tako da se suzdržava od kriminalnih radnji i da se putem tretmana na slobodi kod učinioca postigne efikasna resocijalizacija. Osnovna svrha nalaganja izvršenje jedne ili više navedenih obaveza, je usmeravanje života i ponašanja osuđenog lica u smislu postavljanja društveno korisnih ciljeva i onemogućavanja daljeg vršenja krivičnih dela. Kod uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, naše krivično zakonodavstvo ne traži saglasnost osuđenog za prihvatanje određenih nametnutih obaveza, i tako će sud, ukoliko su ispunjeni svi uslovi za izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, odrediti bez saglasnosti osuđenog, određenu obavezu koja je u skladu sa njegovom ličnošću i životom, njemu potrebna radi postizanja svrhe kažnjavanja. I pored toga što se ne traži saglasnost učinioca sa određenim obavezama, sud će uzeti u obzir i spremnost osuđenog da nametnute obaveze realizuje i to predstavlja jednu od veoma bitnih okolnosti koje sud treba da ima u vidu, jer ukoliko osuđeni nije spreman da obavi određene obaveze, ne bi se postigla sama svrha izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom (Dragojlović i Pašić, 2017).

Način izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Zaštitni nadzor uz uslovnu osudu, prilikom izrečenih mera pomoći, zaštite, staranja i nadzora i omogućavanja nadzora pri izvršavanju određenih obaveza osuđene osobe, se sprovodi u skladu sa Zakonom o izvršenju vanzavodskih sankcija i mera. Prema ovim rešenjima, sud koji je odlučivao u prvom stepenu, dužan je da izvršnu odluku zajedno sa podacima o ličnosti osuđene osobe, pribavljenih u toku krivičnog postupka, dostavi nadležnoj povereničkoj kancelariji u sastavu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde u roku od tri dana od kada je odluka postala izvršna. Poverenik je dužan da odmah po prijemu sudske presude preduzme radnje za njeno izvršenje i da po potrebi uspostavi saradnju sa porodicom osuđene osobe i drugim nadležnim ustanovama, organizacijama i udruženjima. Poverenik u roku od 15 dana od prijema odluke ima obavezu da izradi program izvršenja zaštitnog nadzora za svako konkretno osuđeno lice individualno, u skladu sa njegovim mogućnostima i potrebama. Nakon izrade programa, sledi upoznavanje osuđene osobe sa utvrđenim programom i sa posledicama koje slede ukoliko osuđeni ne izvršava određene obaveze. Ovaj program poverenik dostavlja i nadležnom sudu i odgovarajućem organu, ustanovi, organizaciji, odnosno drugom poslodavcu. Osuđena osoba ima pravo prigovora na utvrđeni program nadležnom sudu u roku od tri dana od dana kada se upoznao sa sadržinom tog programa, odnosno od dana kada se upoznao sa svojim obavezama i načinima na koje te obaveze treba da ispuni. Poverenik odmah obaveštava nadležni sud i Povereničku službu o početku i završetku sprovođenja zaštitnog nadzora u vezi sa izvršenjem uslovne osude, takođe obaveštava nadležni sud i Povereničku službu o toku postignutih rezultata, odnosno ukoliko ima određenih problema prilikom izvršavanja obaveza. U slučaju da izvršenje zaštitnog nadzora ne otpočne u roku od 30 dana posle prijema izvršne odluke ili ako osuđeni ipak ne prihvati izvršenje zaštitnog nadzora, poverenik je dužan da odmah o tome obavesti nadležni sud koji je odredio zaštitni nadzor. Ukoliko osuđena osoba prilikom sprovođenja programa ne ispunjava naložene obaveze, poverenik o tome obaveštava nadležni sud i povereničku službu uz jasno navođenje razloga zbog kog osuđena osoba ne izvršava nametnute obaveze. Poverenik je u toj situaciji dužan da dostavi sudu i povereničkoj službi izveštaj o okolnostima koje bitno utiču na sprovođenje programa. Poverenik nakon uvida u ostvaren uspeh prilikom izvršenja mera zaštitnog nadzora, može u izveštaju koji dostavlja nadležnom sudu i povereničkoj službi, da predloži sudu da zameni ili ukine pojedine obaveze osuđenom. Ako poverenik, na osnovu ostvarenih pozitivnih rezultata nadzora smatra da je u potpunosti

ispunjena svrha primene zaštitnog nadzora, on u izveštaju može da predloži sudu da osuđenom ukine zaštitni nadzor i pre isteka roka proveravanja (Jovašević, 2018).

Trajanje izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

U istoj presudi, kojom je sud doneo odluku o izricanju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom učiniocu krivičnog dela, dužan je da ako je to moguće, konkretizuje sadržaj zaštitnog nadzora, odredi sadržinu obaveza i način njihovog izvršenja. Sud takođe ima na raspolaganju da na osnovu podnetih izveštaja i predloga od strane poverenika u roku trajanja zaštitnog nadzora, pojedine obaveze ukine ili zameni drugim obavezama. Vreme trajanja zaštitnog nadzora se utvrđuje u okviru roka trajanja proveravanja koje je utvrđeno u uslovnoj osudi. Ono može trajati u dva slučaja, u prvom slučaju je moguće da sud prilikom izricanja uslovne osude odredi da zaštitni nadzor traje kraće od vremena proveravanja i u drugom slučaju, ako u toku vremena trajanja zaštitnog nadzora sud utvrdi da je ispunjena njegova svrha, može ukinuti zaštitni nadzor i pre isteka vremena proveravanja. Trajanje zaštitnog nadzora ne mora da se poklopi sa vremenom proveravanja koji je određen u uslovnoj osudi a samim tim i sa trajanjem uslovne osude. Trajanje zaštitnog nadzora se određuje u skladu sa ličnošću osuđene osobe. Ukoliko sud odluči da trajanje zaštitnog nadzora nije neophodno tokom celog vremena proveravanja u skladu sa ličnošću osuđene osobe, odmah će to u presudi i naznačiti. Sud će takođe zaštitni nadzor ukinuti ukoliko na osnovu izveštaja poverenika dođe do uverenja da je svrha kažnjavanja zaštitnog nadzora postignuta (Dragojlović i Pašić, 2017).

Sud može u toku trajanja zaštitnog nadzora da određene obaveze ukine ili ih zameni drugim obavezama koje bi ostvarile pozitivnije rezultate. Ukoliko osuđena osoba kojoj je izrečena uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom ne ispunjava nametnute obaveze, sud je može opomenuti ili može ranije obaveze da zameni drugim ili produžiti trajanje zaštitnog nadzora u okviru vremena proveravanja, koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina, ili može opozvati uslovnu osudu (Stevanović i Vujičić, 2018).

Funkcija povereničke službe prilikom izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Osnivanje povereničke službe na teritoriji Republike Srbije

Reformom krivičnog zakonodavstva Republike Srbije uveden je širok spektar alternativnih krivičnih sankcija i samim uvođenjem alternativnih krivičnih sankcija, značilo je formiranje službe koja bi bila zadužena za realizaciju istih. U skladu sa Strategijom za reformu sistema izvršenja zavodskih sankcija i Strategijom za sprovođenje alternativnih krivičnih sankcija, Ministarstvo pravde Republike Srbije je u okviru Uprave za izvršenje zavodskih sankcija formiralo organizacionu jedinicu- Odeljenje za tretman i alternativne sankcije i njihov sastavni deo, činila je *Poverenička služba*. Prva poverenička kancelarija je otvorena u Beogradu 14. novembra 2008. godine a nakon te kancelarije otvorene su i kancelarije u Novom Sadu, Subotici, Somboru, Valjevu, Nišu, Kragujevcu i Leskovcu. Formiranjem Povereničke službe, obezbedili su se organizacioni uslovi za profesionalno sprovođenje alternativnih krivičnih sankcija koje su predviđene zakonom. Uveden je Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, Pravilnik o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i Pravilnik o izboru i načinu rada poverenika. Obuka poverenika je bio sledeći korak i taj korak se odnosio na određene uslove koje budući poverenik treba da ispuni, a odnose se na to da poverenik treba da prođe obuku kako bi stekao potreban obim znanja i veština kojima treba da raspolaže, takođe i metodologiju rada uključujući sve neophodne procedure i postupke. Edukacijom su poverenici dobili jasnu sliku svojih konkretnih dužnosti, etičkih zahteva, posla omogućeno im je redovno unapređenje svoje profesionalne kompetentnosti kroz obuku. Kroz obuku su upravo poverenici sticali znanja o problemima kriminaliteta, zakonskoj regulativi, funkcionisanju i vrednostima povereničke službe, stekli su znanja koja se odnose na opservaciju i tumačenje ponašanja, veštinu komunikacije i ostale neophodne veštine međuljudskih odnosa u specifičnim uslovima izvršenja alternativnih sankcija. Na pitanje ko može biti poverenik, Pravilnikom o izboru i načinu rada poverenika propisuje se da poverenik može biti izabrana osoba koja ima stečenu visoku stručnu spremu Filozofskog fakulteta iz grupe psihologije, pedagogije, sociologije ili andragogije, zatim sa Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, smera prevencije i tretmana poremećaja ponašanja, ili sa Fakulteta političkih nauka, smera socijalna politika. Potrebno je, da ove osobe, pored visoke stručne

spreme poseduju i radno iskustvo, njihov posao je usmeren ka pomoći, podršci i tretmanu osuđenim osobama kako bi alternativni koncept kažnjavanja maksimalno došao do izražaja (Kovačević i Maljković, 2016).

Opšti i pojedinačni ciljevi i zadaci Povereničke službe

Kada su u pitanju *opšti ciljevi* rada Povereničke službe oni se odnose na ciljeve zaštite društvene zajednice, efikasno sprovođenje alternativnih sankcija, smanjenje stope povrata kroz uspešnu reintegraciju u društvenu zajednicu i uključivanje društvene zajednice u proces sprovođenja alternativnih krivičnih sankcija. Dok se *pojedinačni ciljevi* rada povereničke službe odnose na uspešnu realizaciju zadataka službe, unapređenje stručnih i organizacionih kapaciteta službe, jačanja poverenja stručnjaka i kompetencije Povereničke službe, pružanje pomoći pravosudnim organima, procenom ličnosti okrivljenog i praćenje njegovog ponašanja tokom predkrivičnog i krivičnog postupka, zatim uspostavljanje saradnje sa službom za tretman u ustanovama za izvršenje zavodskih sankcija, radi pripreme za otpust i postpenalne zaštite, unapređenje prakse primene alternativnih krivičnih sankcija korišćenjem pozitivnih iskustava probacionih službi u svetu, senzibilizacija šire društvene zajednice za prihvatanje alternativnih krivičnih sankcija. Sa druge strane, *zadaci Povereničke službe* se odnose na planiranje i realizaciju izvršenja sankcija, kontakte sa osuđenima u cilju pripremanja plana i realizacije sankcije, nadzora i pružanja pomoći, saradnja sa nadležnim organima i institucijama, uspostavljanje saradnje sa porodicom osuđenog, prikupljanje i obrada poadataka i vođenje evidencije, izrada izveštaja, procena uspešnosti realizovanog programa, edukacija poverenika i razmena iskustava, informisanje o radu Povereničke službe i promovisanje sistema alternativnog sankcionisanja (Kovačević i Maljković, 2016).

Argumenti o svrsishodnosti primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Argumenti kojima se opravdava primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Argumenti kojima se opravdava primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom se zasnivaju na kritikama koje su upućene štetnim efektima primene kazne zatvora, jer se kazna zatvora nije pokazala kao sankcija uspešna za smanjenje recidivizma i resocijalizacije delinkventa. Prema ovim argumentima, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom treba da se izriče učinocima lakših krivičnih dela koji se ne smatraju opasnim po sebe i po svoju društvenu zajednicu i gde se njima, primenom tretmana van zatvora, mogu ostvariti pozitivni efekti u vidu njihovog popravljanja. Dok se za kriminalce koji su klasifikovani posebno opasnim, treba primeniti kazna zatvora, jer se težinom njihovog krivičnog dela i svojstvima njihove ličnosti, ne ispunjavaju uslovi potrebni za izricanje uslovne osude. Kazna zatvora se pokazala destruktivnom za one učinioce krivičnih dela koji ne predstavljaju opasnost po sebe ili po društvo, i u skladu sa tim, navode se sledeći argumenti koji opravdavaju primenu uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, a to su kako navode Ilić i Jovanić (2011) :

- *Zaštitni nadzor omogućava maksimalnu normalizaciju uticaja u procesima korekcije;*
- *Znatno se eliminiše fizička i psihološka degradacija osuđenih;*
- *Bitno se humanizuje rehabilitacioni proces;*
- *Znatno su manji troškovi izvršenja nego u zatvoru (10-20 puta);*
- *Veće su mogućnosti za rad na slučaju nego u zatvorskim uslovima;*
- *Zaštitni nadzor ne nosi sa sobom velike rizike, za neke slučajeve nije nužno angažovanje kvalifikovanog osoblja- posebnih službenika već edukovanih volontera iz lokalne zajednice.*

Prema ovim argumentima jasno se pokazuje pozitivna strana primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, jer usled izbegavanja primene kazne zatvora ne dolazi do fizičke degradacije osuđenih, ne dolazi do raznih deprivacija koje osuđena osoba može da iskusi boravkom u zatvoru kada je lišen osnovnih prava. Rehabilitacioni proces se odvija u poznatoj lokalnoj zajednici gde učinilac krivičnog dela živi, usled čega ne dolazi do isključenja iz lokalne zajednice, pa neće biti ni potrebe da se učinilac reintegriše u lokalnu zajednicu, kao što je slučaj kada učinilac izvršava kaznu zatvora. Može se obaviti od strane edukovanih volontera koji dobrovoljno pružaju pomoć i podršku učinocima tokom trajanja zaštitnog

nadzora, sa ciljem da učinioi ostanu u pozitivnom okruženju i budu maksimalno olakšani uslovi za promenu neprimljenođenih ponašanja.

Pozitivne efekte primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom su potvrdili i osuđenici kojima je izrečen zaštitni nadzor. Ti pozitivni stavovi su prikupljeni 1994. godine kada su George Mair i Chris May obavili anketu u Engleskoj i Velsu. Anketom je ispitano 1213 prestupnika. Anketom su se ispitivala iskustva prestupnika sa zaštitnim nadzorom i njihovo mišljenje o tome da li je primena zaštitnog nadzora korisna pri rešavanju problema i sprečavanja prestupništva u budućnosti. Stavovi ispitanika o probacionim službenicima su bili veoma pozitivni, oni su probacione službenike opisali kao strpljive, osobe od poverenja, osobe koje vode brigu o njima i pružaju im pomoć. Skoro svi ispitanici, tačnije 87% ispitanika, se izjasnili da je im je izrečeni zaštitni nadzor, bio jako koristan. Žene i prestupnici koji su stariji od 36 godina imaju bolje i pozitivnije stavove o zaštitnom nadzoru nego što to imaju muškarci i mlađi prestupnici. I na kraju, dve trećine prestupnika, kojima je bio izrečen zaštitni nadzor, su rekli da će im zaštitni nadzor pomoći da se u budućnosti suzdržavaju od činjenja krivičnih dela i nevolja. Ovi autori su naveli da nema sumnje da prestupnici u najvećem delu vide zaštitni nadzor u pozitivnom svetlu i kao sankciju koja im može pomoći da se u budućnosti suzdrže od vršenja krivičnih dela. Pozitivni stavovi prestupnika u vezi zaštitnog nadzora, a posebno pozitivnih stavova o probacionim službenicima, ukazuje na činjenicu da će u budućnosti to samo olakšati kontakte između prestupnika i probacionih službenika, u smislu da će prestupnici biti otvoreni za saradnju i da će slušati savete i prihvatiti pomoć probacionih službenika prilikom izvršenja zaštitnog nadzora (Vasiljević-Prodanović, 2012).

Argumenti kojima se osporava primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Postoje teoretičari i praktičari koji ukazuju na određene slabosti i nedostatke, i dovode u pitanje opravdanost postojanja i primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Jedan od argumenata kojim se osporava primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, jeste taj da se primenom uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, stimulišu učinioци krivičnih dela da i dalje nastave sa vršenjem sitnog kriminala koji je u opštoj strukturi najviše zastupljen, jer se smatra da se prema tim učinioциma ne izriče dovoljno stroga kazna i da se tom sankcijom učinioциma "oprašta" učinjeno krivično delo. Stoga se smatra da je uslovna osuda lišena generalno-preventivnog dejstva. Uslovnom osudom sa zaštitnim nadzorom se učinilac krivičnog dela stavlja u nepovoljan položaj samim tim što još uvek postoji pretnja da će se učinioци, ukoliko učini novo krivično delo, izreći kazna zatvora, utvrđenom prilikom izricanja uslovne osude. Potencijalni delinkventi takođe, nikada ne mogu biti sigurni da će im se izreći uslovna osuda, jer je izricanje uslovne osude fakultativnog karaktera i da pored toga što su ispunjeni svi uslovi za njenu primenu, sudu se ostavlja da odluči da li je opravdano da se ona izrekne. Sledeći argument koji se navodi, jeste postojanje nejednakog tretmana učinilaca krivičnih dela. Ovakvo shvatanje se odnosi na situacije kada prilikom činjenja krivičnog dela od strane više osoba, dolazi do izricanja uslovne osude nekim učinioциma a nekima se izriče kazna zatvora. Ovaj argument nije valjan jer je poznato da stepen krivične odgovornosti ne može biti isti za dva ili više krivično odgovornih lica, jer se svakom učinioциu krivičnog dela izriče sankcija prema njegovom doprinosu u izvršenju krivičnog dela i prema njegovim svojstvima ličnosti. Jedan od prigovora se odnosi na činjenicu da, uslovna osuda i njen poseban modalitet- zaštitni nadzor, nisu prihvaćeni od strane javnog mnjenja. Javnost pokazuje manje razumevanja za primenu ove sankcije jer postoji veće interesovanje za zatvaranje i osudu prestupnika, a ne za izricanje kazne koja je u skladu sa težinom njegovog krivičnog dela i njegove ličnosti. Javnost pokazuje veće interesovanje za primenu što oštrije kazne prema učinioциu krivičnog dela i kada se prema učinioциu ipak primeni uslovna osuda, smatra se da je to previše blaga sankcija i da je to „previše dobro” za prestupnika. Upravo iz ovog razloga, zadatak stručnjaka jeste da krivične sankcije poput uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, predstavi javnosti kao mere koje su humane, ne uzrokuju štetne posledice u porodičnom, ekonomskom, socijalnom životu uslovno osuđene osobe, da ne postoji stigmatizacija

osuđenog i da istovremeno predstavlja bitan faktor pri resocijalizaciji i integraciji učinioca u društvo. Bitan argument koji osporava uvođenja zaštitnog nadzora, se vezuje za činjenicu da se uslovna osuda primenjuje prema učiniocima lakših krivičnih dela čije delo predstavlja delo manje društvene opasnosti, za koje je dovoljno samo da se osuđeni izvede pred sud. Zaštitni nadzor bi imao smisla jedino ako bi doprineo korisnosti i efikasnosti u sprečavanju činjenja novih krivičnih dela i kada bi istovremeno predstavljao pomoć i brigu, a ne diskriminaciju učinioca krivičnog dela. Na kraju treba konstatovati da uslovna osuda i njen poseban modalitet- zaštitni nadzor, predstavljaju sankcije čije sprovođenje ima izuzetnu važnost za sud, jer predstavlja garanciju da neće doći do ponavljanja krivičnih dela od strane osuđenih. Pored toga, strah od diskriminacije se može smanjiti tako što će nadzor biti izvršavan sa posebnim oprezom odnosno, izvršavaće se stručno. Postoji principijelni razlog i razlog organizacione prirode protiv uvođenja zaštitnog nadzora. Principijelni razlog protiv uvođenja zaštitnog nadzora jeste činjenica da se uslovna osuda primenjuje samo u slučajevima kada su izvršena krivična dela manje društvene opasnosti, gde je dovoljno samo izvođenje pred sud. Nadzor se u ovom slučaju može gledati na dosta negativnih načina poput nepoverenje suda, sputavanja građanskih prava učinioca krivičnih dela ili etiketiranje učinioca krivičnih dela koji to nisu zaslužili. Prema ovom razlogu, dovoljno je prisustvo mogućnosti opoziva, obaveza, uslova i mera bezbednosti uslovne osude za pozitivno dejstvo na osuđenu osobu. Zaštitni nadzor bi tada jedino imao smisla ako bi doprineo efikasnosti u sprečavanju novih kriminalnih dela i predstavljao pomoć a ne diskriminaciju učinioca krivičnih dela. Organizacioni razlog protiv primene zaštitnog nadzora ističe da primena zaštitnog nadzora ostaje samo na formalnom nivou izrečen jer su sudovi preopterećeni, kadrovski nedovoljno opremljeni da bi se zaštitni nadzor mogao ostvariti na pravi način (Ilić i Jovanić, 2011).

Predmet istraživanja koje je sproveo Dragojlović (2016), jeste bilo ispitivanje stavova građana u vezi sa uslovnom osudom i posebnog modaliteta uslovne osude, zaštitnog nadzora. Cilj istraživanja je bilo prikupljanje podataka i informacija o stavovima građana u vezi sa uslovnom osudom. Istraživanje je sprovedeno u Novom Sadu, Subotici, Šapcu i Kragujevcu, marta 2016. godine. Podaci su prikupljeni korišćenjem upitnika. Deo upitnika su činila pitanja kojima je trebalo doći do saznanja o upoznanosti ispitanika sa krivičnim sankcijama u Srbiji, odnosno o uslovnoj osudi i uslovnoj osudi sa zaštitnim nadzorom. Upitnik je takođe sadržao pitanja u vezi dolaženja do saznanja o stavovima ispitanika o širini primene uslovne osude, njene efikasnosti kao mere u suzbijanju kriminaliteta i njene delotvornosti u odnosu na kratkotrajne kazne zatvora. U poslednjem delu upitnika, ispitanici su iznosili svoje argumente

po pitanju uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i opravdanosti njihovog izricanja. Ukupno je bilo 243 ispitanika, 127 ispitanika je bilo ženskog pola dok je 117 ispitanika bilo muškog pola. Najveći broj ispitanika je bilo uzrasta od 18 do 25 godina. Najveći broj ispitanika jesu ispitanici sa srednjom stručnom spremom, zatim sa fakultetom, višom školom i masterom. 164 ispitanika je odgovorilo da je upoznato sa tim da su u našem krivičnom zakonodavstvu propisane uslovna osuda i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, njih 47 je odgovorilo da je propisana samo uslovna osuda, a 7 njih da nisu propisane. 130 ispitanika je odgovorilo sa „da” na postavljeno pitanje u vezi toga da li oni misle da se izricanjem uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom može postići svrha kažnjavanja, dok je 51 ispitanik odgovorio sa „nisam siguran”. Na pitanje da li je uslovna osuda blaža krivična sankcija od kratkotrajne kazne zatvora i da li su svesni o štetnosti kratkotrajnih kazni zatvora, 186 ispitanika je odgovorilo potvrdno, dok je 28 ispitanika odgovorilo negativno smatrajući da uslovna osuda nije blaža krivična sankcija od kratkotrajne kazne zatvora i 20 ispitanika je bilo neopredeljeno. Na pitanje koje se odnosilo na visinu utvrđene kazne koja se može zameniti uslovnom osudom, 120 ispitanika je smatralo da se kazna zatvora do 6 meseci jedino može zameniti uslovnom osudom, 66 ispitanika je iznelo mišljenje da se kazna zatvora do godinu dana može zameniti uslovnom osudom, 20 ispitanika je mislilo da se kazna zatvora do 2 godine može zameniti uslovnom osudom i 14 ispitanika smatra da se uslovnom osudom može zameniti kazna zatvora do 5 godina. 152 ispitanika je smatralo da je ekonomski isplativije izricanje uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom umesto kazne zatvora, dok je 50 njih smatralo da nije isplativije. Što se tiče mišljenja ispitanika o mogućnosti resocijalizacije učinioaca krivičnih dela izricanjem uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, 64 ispitanika je odgovorilo da može doći do resocijalizacije dok 42 ispitanika smatra da ne može doći do resocijalizacije i da primenom ove krivične sankcije i njenog modaliteta može doći do „praštanja” kazne. U odnosu na povrat, 24 ispitanika smatra da se uslovnom osudom i uslovnom osudom sa zaštitnim nadzorom može smanjiti povrat, dok 66 ispitanika smatra da se ne može smanjiti povrat, a 132 ispitanika smatra da se delimično može smanjiti povrat. Razlog ovakvih rezultata u vezi sa recidivizmom se nalazi u tome što veliki broj ispitanika smatra da se povrat može smanjiti samo represijom. Prema stavovima ispitanika, najčešći argumenti izneseni od strane ispitanika, iznosili su u korist primene uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, navodeći argumente da je uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom isplativija za državu, da se uslovnom osudom mogu postići veći efekti resocijalizacije, jer osuđena osoba nije isključena iz društva, nije mu ograničena sloboda i ne dolazi u kontakt sa većim kriminalcima koji su u

zatvoru, tako da ne dolazi do kriminalne „infekcije”. Navodi se takođe, da je uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom adekvatnija za lakša krivična dela, humanija je krivična sankcija od kazne zatvora, da uslovna osuda treba da se izriče uvek primarnim učinocima krivičnih dela ako su izvršili neko lakše krivično delo i da kazna zatvora po pravilu negativno utiče na osuđenika, te je stoga sve više potrebno češće primenjivanje uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Nasuprot tome, kao argumente koji osporavaju izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, ispitanici su iznosili da uslovna osuda i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom nema adekvatan uticaj na osuđene osobe i da povodom toga postoji veća šansa za povratom, da previše blaga krivična sankcija, da nije delotvorna, da predstavlja jedan vid „opraštanja od kazne”, te stoga na učinioce krivičnog dela ne deluje na pravi način, i da kod uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom ne dolazi do resocijalizacije osuđenih osoba (Dragojlović, 2016).

Praktični problemi primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Iako uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom odavno postoji u našem krivičnom zakonodavstvu i ne predstavlja novinu, ova krivična sankcija se do sada u praksi skoro uopšte nije primenjivala. Jedan od problema slabe primene ovog modaliteta uslovne osude, navodi se to, što je njena realizacija povezana sa organizacijom pratećih službi i institucija. Osnovni razlog usled kog dolazi do slabe primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jeste to što se u praksi još uvek nisu stvorili adekvatni uslovi za njenu primenu sa jedne strane, i da je to reč o insititutu koji potiče iz anglosaksonskog pravnog sistema i ne predstavlja deo naše pravne tradicije sa druge strane, pa zbog toga postoji određeni broj studija čiji su autori skeptični po pitanju delotvornosti ove krivične sankcije. Postojale su situacije kada je postojala zakonska mogućnost za izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jer je ona bila propisana u KZ-u, ali nisu postojali adekvatni uslovi za njenu praktičnu primenu, međutim to što nisu stvoreni uslovi za njenu primenu nije dovoljan razlog da se ova krivična sankcija u potpunosti ukine. Svakako je bolje rešenje bilo ulaganje napora da se obezbede materijalni i kadrovski uslovi za izvršenje ove sankcije koja se u mnogim zemljama pokazala delotvornom. Prema Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, izvršenje zaštitnog nadzora se poverava Upravi za izvršenje zavodskih sankcija Ministarstva pravde, koja će imati posebne službenike, odnosno poverenike, koji će izvršavati uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Osnovni cilj delovanja

povereničke službe jeste pružanje pomoći osuđenim osobama, koji svoju sankciju izvršavaju na slobodi i da cilj predstavlja uspešna socijalna integracija osuđene osobe u društvenu zajednicu. Takođe se kao praktični problem retke primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, navodi i nedostatak finansijskih sredstava i nedostatak organizacione strukture i adekvatno obučenih lica koji mogu obavljati posao poverenika. Za neadekvatnu primenu uslovne osude sa zaštitnim nadzorom krivica se sa jedne strane može prepisati i sudovima, jer se sudije nisu odlučile za primenu ove sankcije, zbog skeptičnosti po pitanju njenog izvršenja, dok sa druge strane, određene obaveze koje su propisane u sklopu zaštitnog nadzora su za sudije bile teško sprovodljive (Dragojlović i Pašić, 2017).

Istraživanje primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom

Praksa primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom zasnovana na istraživanjima autora

S' obzirom, da krivična zakonodavstva balkanskih država spadaju u podsistem germanskog pravnog modela u okviru evropsko-kontinentalnog pravnog sistema, u njima su prihvaćene mere, koje mogu predstavljati pod određenim uslovima, zamenu kazni zatvora. To se pre svega odnosi na uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom koja privremeno suspenduje izvršenje utvrđene kazne zatvora pod uslovom da osuđeni u roku proveravanja ne izvrši novo krivično delo. U bivšoj Jugoslaviji uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom je i ranije masovno izricana (Mrvić-Petrović, 2016).

U savremenom krivičnom pravu, osnovna i najznačajnija krivična sankcija se odnosi na kaznu zatvora, koja se izriče učinocima krivičnih dela u cilju sprečavanja i suzbijanja kriminaliteta. Sva krivična zakonodavstva, pored безусловne kazne zatvora, poznaju i različite modalitetete njenog izricanja ili izvršenja. To se odnosi na različite oblike supstituta ili alternativa u slučaju kada prema proceničnosti učinioca krivičnog dela nije neophodno njegovo безусловno lišavanje slobode. Prema tome se razlikuje potpuna ili delimična suspenzija kazne zatvora ili neke druge vrste kazne. U prvom slučaju reč je o uslovnoj osudi koja se izriče prema zakonski ispunjenim uslovima (Jovašević, 2018).

Od uvođenja uslovne osude u naš sistem, ona se primenjuje samostalno, zaštitni nadzor kao posebna varijanta uslovne osude se retko izriče i još ređe izvršava. Statistika ne beleži njenu primenu na teritoriji Srbije. Porast broja izrečenih sankcija, posebno kazne zatvora i uslovne osude ostavlja sliku u javnosti da je došlo do zaoštavanja kaznene politike ali usled pada primene безусловne kazne zatvora u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija, i porast broja uslovnih osuda, pokazuje da u stvarnosti nije došlo do pooštavanja kaznene politike ni u jednom trenutku. Orijentacija pravosudnog sistema u Srbiji ka alternativnim sankcijama će pospešiti porast broja uslovnih kazni i smanjiti broj безусловnih kazni zatvora. Uvođenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u sistem krivičnih sankcija će doprineti humanizaciji sistema državnog i društvenog reagovanja na kriminalitet. Prema istraživanju koje su sprovedili Ilić i Jovanić (2011) posmatrano u poslednjih 10 godina, u strukturi izrečenih krivičnih sankcija na području Republike Srbije, uslovna osuda se

primenjivala u 52% slučajeva, primećen je i njen porast u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija, gde je 2008. godine došlo do velikog porasta primene uslovne osude u čak 57,3 % od ukupnog broja izrečenih krivičnih sankcija tada (Ilić i Jovanić, 2011).

Istraživanje Stojanović (2012), prikazuje podatke o strukturi izrečenih krivičnih sankcija u Republici Srbiji u 2009. godini, te godine su prikupljeni podaci da je u tom periodu u Srbiji bilo pravosnažno osuđeno 40.880 lica. Od ukupnog broja pravosnažno osuđenih lica, u 57,21% slučajeva je izrečena uslovna osuda. Nastavljena je praksa da se uslovna osuda izriče i za teška krivična dela ukoliko to zakon ne zabranjuje. Tako je kod krivičnog dela krađe, uslovna osuda izrečena u 512 slučajeva od ukupno 1507 pravosnažno osuđenih lica za ovo krivično delo, tj. oko 34% slučajeva. U pogledu strukture izrečenih sankcija u Srbiji, nema opravdanja da se kazna zatvora češće izriče. Srbija je pri vrhu lestvice kada je reč o evropskim zemljama. Međutim, Srbija je među prvim (na primer, uz Švajcarsku) i po izricanoj uslovnoj osudi. Procenat izricanja uslovne osude nikako ne treba smanjiti u korist kazne zatvora (Stojanović, 2012).

Istraživanje koje je sproveo Jovanić (2016), kako bi se sagledao obim primene normativno postojećih alternativnih sankcija u odnosu na primenu kazne zatvora na teritoriji nadležnosti sudova u Republici Srbiji, analizirano je u kojoj su meri i oblicima izricane sankcije tokom prethodnog perioda. Podaci su preuzeti iz Izveštaja Republičkog zavoda za statistiku o Punoletnim učinocima krivičnih dela u Republici Srbiji u periodu od 2005. do 2015. godine. Podaci do kojih je autor istraživanja došao, pokazuju da je nastavljen trend izricanja uslovnih osuda u većem broju nego što su se izricale kazne zatvora. Međutim, uslovna osuda se skoro uvek izricala samostalno, bez primene zaštitnog nadzora. Uslovnih osuda sa zaštitnim nadzorom kao posebnog modaliteta uslovne osude, tokom 2010. godine izrečeno je 3 od 12.833; 2011 godine je izrečeno 4 od 18.110; 2012. godine je izrečeno 12 od 17.169, i 2013. godine je izrečeno 14 od 17.152 uslovnih osuda. U skladu sa tim podacima, argumentuje se slabo učešće uslovnih osuda sa zaštitnim nadzorom u sistemu krivičnopravne reakcije i u vezi sa tim, ona nije opravdala početni entuzijazam o mogućnostima njene primene (Jovanić, 2016).

Prema podacima koje navode Kovačević i Maljković (2016), o strukturi izvršenih alternativnih krivičnih sankcija u Srbiji, u periodu od 2010 do 2013. godine, rezultati pokazuju broj primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i učešće u ukupnom broju izvršenih alternativnih sankcija u ukupnom broju sankcionisanih u Srbiji (1%). Zaštitni

nadzor se ne izriče iako su stvoreni značajni uslovi za njihovu primenu u vidu formiranja velikog broja povereničkih službi (Kovačević i Maljković, 2016).

Uspešnost izvršenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom podrazumeva, osim sposobnosti poverenika da tokom izvršenja zaštitnog nadzora motiviše osuđenu osobu, takođe podrazumeva prihvatanje promena u stavovima, ponašanju i uključivanje resursa socijalne mreže. Prema podacima Uprave za izvršenje krivičnih sankcija u periodu od 2008. do kraja prvog tromesečja 2016. godine, uspešno je izvršeno 56 kazni (Ristić i Brkić, 2016).

Tokom 2017. godine, Stevanović i Vujičić (2018), u sklopu tima Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, sprovedli su istraživanje u vezi prakse primene alternativnih krivičnih sankcija. Osnovni cilj istraživanja je bio da se sagleda primena dve alternativne krivične sankcije- uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom i kazna rada u javnom interesu. Opravdanost šireg izricanja rada u javnom interesu i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, sagledana je u kontekstu stope povrata, nakon izvršenja kazne, odnosno mere upozorenja. Uzorkom je obuhvaćeno 502 ispitanika (91,4% muškaraca i 8,6% žena) osuđenih na izvršenje alternativnih krivičnih sankcija. Od kojih je njih 50 (10%) dobilo izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Kada je u pitanju pol ispitanika, samo 9,3% osuđenica je bilo osuđeno na uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Najveći deo ispitanika je upućen na izvršenje alternativne krivične sankcije u toku 2013. godine- njih 478, tj. 95,2%, ali tokom 2013. godine je samo 26 lica bilo upućeno na izvršenje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, stoga je istraživanje prošireno i na 2012. godinu, gde je uzorak ispitanika povećan za 24 ispitanika. Prosečan ispitanik je rođen 1976. godine, a raspon se kreće od 1939. do 1994. godišta. Podaci koji su prikazani u istraživanju su prikupljeni iz matičnih knjiga u okviru Kancelarije za alternativne krivične sankcije u Beogradu. Provera podataka o povratu ispitanika izvršena je u okviru Ministarstva pravde- Uprave za izvršenje krivičnih sankcija sa presekom na dan 20.11.2017. U okviru podataka o krivičnim delima registrovane su sledeće varijable: *krivično delo, broj dela, tip dela, mnogostrukost*. Kada su u pitanju podaci o sankciji na koju su ispitanici osuđeni, prikupljeni su podaci o sledećim varijablama: *vrsta sankcije, godina sankcije, dužina sankcije i ishod sankcije*. Varijable koje su prikupljene u okviru podataka u vezi kriminalnog recidiva su: *recidiv, godina nove presude, novo krivično delo, tip novog krivičnog dela i krivične sankcije i dužina nove krivične sankcije*. U okviru rezultata istraživanja, ispitivani su podaci o krivičnom delu za koje je ispitanicima određena krivična sankcija uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom i kazna rada u javnom interesu. Najčešće su osuđivani za krivično delo krađe (141 ispitanika), krivično delo neovlašćeno

držanje opojnih droga (68 ispitanika), krivično delo laka telesna povreda (42 ispitanika), krivično delo nasilje u porodici (31 ispitanika) i za krivično delo ugrožavanja javnog saobraćaja (28 ispitanika). Kada je u pitanju tip dela, oko 73% njih su činili krivična dela bez elemenata nasilja a oko 27% njih sadrže elemente nasilja. Što se tiče mnogostrukosti dela, najveći broj ispitanika- 491 (97,8%), je osuđeno zbog izvršenog jednog istog krivičnog dela, a svega 11 ispitanika (2,2%) je osuđeno zbog izvršena dva različita krivična dela. Kada je u pitanju dužina izvršavanja krivične sankcije, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, iz matičnih kniga nije bilo moguće dobiti podatak o trajanju zaštitnog nadzora. U okviru ishoda alternativnih krivičnih sankcija, beleži se to da je istraživanje pokazalo da su alternativne sankcije u 68,9% slučajeva uspešno realizovane, a čak u 31,1% slučajeva ishod se smatra neuspešnim. Najčešći razlog neuspeha jesu neodazivanje, vanredni izveštaj, zastarelost, zamena kaznom zatvora, smrt osuđene osobe, neuspeh. U okviru povrata, on je registrovan kod 12% ispitanika, tj. od ukupnog broja ispitanika, 59 njih je recidiviralo. Od ukupnog broja ispitanika koji su recidivirali, 96,1% njih je osuđeno na bezuslovnu kaznu zatvora a 3,9% njih je izrečena neka od vanzavodskih alternativnih krivičnih sankcija. U ovom uzorku, 25,5% onih koji su pod uslovnom osudom sa zaštitnim nadzorom su recidivirali. Podaci prikupljeni ovim istraživanjem ne prikazuju efektivnost primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom kada je reč o uticaju krivične sankcije na individualnom planu, odnosno kao odvrćajući mehanizam od ponovnog vršenja krivičnih dela, ali da ne treba da se odustane od ove mere upozorenja, štaviše, trebalo bi afirmisati njenu primenu ali tek kada se stvore objektivni uslovi za njenu adekvatnu primenu u praksi (Stevanović i Vujičić, 2016).

Primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u periodu od 2012. do 2013. godine u odnosu na krivično delo

U ovom delu rada će biti prikazana primena uslovne osude sa zaštitnim nadzorom kao posebnog modaliteta uslovne osude u periodu od 2012. do 2013. godine za određena krivična dela za koja se ona najčešće izricala. Podaci koji će biti prikazani u tabeli su preuzeti iz godišnjeg izveštaja o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija u periodu od 2012. do 2013. godine. Biće urađeno poređenje u odnosu na godine u vidu predstavljanja podataka u kojoj se od ovih godina uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom najviše izricala i za koja se krivična dela najviše izricala upravo ova krivična sankcija. Bez obzira na broj izrečenih uslovnih osuda sa zaštitnim nadzorom, jedan od velikih napredaka u našem kaznenom sistemu jeste upravo izricanje ove sankcije, jer kada se vratimo u prošlost, ova alternativna krivična sankcija je u naš kazneni sistem uvedena još davne 1977. godine, ali prema mišljenju sudova ova sankcija nije obećavala i čekao se dugi niz godina kako bi se na osnovu iskustava u praksi drugih zemalja primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, opravdala i svrha primene te krivične sankcije i na teritoriji naše zemlje. Takođe, donošenjem novog Krivičnog zakona koji je stupio na snagu 2006. godine, ni tada nije bio uspostavljen sistem izvršenja ove sankcije usled različitih poteškoća u njenom sprovođenju. Prema ovim navedenim činjenicama, dolazi se do zaključka da opredeljenje sudova, da izriču ovu sankciju za određenu vrstu krivičnih dela, pokazuje na bitnu humanizaciju kaznenog sistema u izvršenju krivičnih sankcija u vidu odbacivanja represivnih modela kažnjavanja i primenu uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, kao krivične sankcije koja se izriče prema učiniocima lakših krivičnih dela, vodeći računa o njihovoj ličnosti. Da ne bi došlo do nepotrebnog izricanja strožije sankcije, stigmatizacije pa čak i raznih vidova deprivacija. Pored toga, uključuje se i mogući tretman učiniocima krivičnih dela, pomoć i podrška od strane poverenika dok su na izvršenju ove krivične sankcije a sve sa ciljem promene njihovog neprilagođenog ponašanja, shvatanja svoje odgovornosti i posledica učinjenog krivičnog dela, kako u budućnosti više ne bi bilo pomisli za činjenje istog.

Tabela 1 Broj krivičnih dela za koja je izrečena uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom (2012-2013)⁴

	Krivična dela								Ukupno	
	Krađa struje		Nasilje u porodici i nedavanje izdržavanja		Zloupotreba i posedovanje droga		Ostalo			
Godina	Br.	%	Br.	%	Br.	%	Br.	%	Br.	%
2012	4	33%	2	17%	3	25%	3	25%	12	100%
2013	0	0%	5	38%	3	23%	5	38,5%	13	100%
Ukupno	4	16%	7	28%	6	24%	8	32%	25	100%

Prema podacima koji su prikazani u Tabeli 1, od ukupnog broja krivičnih dela za koja je izricana uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, ona je najviše izricana za krivično delo nasilje u porodici i nedavanje izdržavanja, odmah posle nje, u skoro istom broju je uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom izricana i za krivično delo zloupotrebe i posedovanja droga, dok je za krivično delo krađa struje, najmanje izricana u odnosu na ukupan broj izricanja ove krivične sankcije u periodu od 2012. do 2013. godine.

U odnosu na kategorije krivičnih dela, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom je tokom 2012. godine, najviše izricana za krivično delo krađa struje. Tokom 2013. godine za ovo krivično delo nije izrečena nijedna uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom. Kada je u pitanju tumačenje podataka u vezi krivičnog dela nasilja u porodici i nedavanja izdržavanja, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom je dvostruko više izricana 2013. nego 2012. godine, što dovodi do zaključka da je za ovo krivično delo došlo do porasta izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Za krivično delo zloupotrebe i posedovanja droga, i 2012. i 2013. godine je uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom za ovo krivično delo izricana u istom broju, što ukazuje na stagnaciju izricanja ove krivične sankcije za ovo krivično delo. Za krivična dela koja spadaju u kategoriju ostalo (krađa, izazivanje opšte opasnosti, nasilničko ponašanje i učestvovanje u tuči, napad na ovlašćeno službeno lice, prevara, nedozvoljene polne radnje), zapaža se da je 2013. godine došlo do skoro dvostrukog porasta izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom za određena krivična dela, dok 2012. godine, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom za ova krivična dela uopšte nije bila izricana.

Podaci pokazuju da je 2013. godine uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom izricana za određene kategorije krivičnih dela ukupno 13 puta, što govori da je došlo do malog porasta

⁴ Godišnji izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija u periodu od 2012. do 2013. godine.

izricanja ove krivične sankcije u odnosu na prethodnu godinu i prema tome, ova krivična sankcija može da obeća njeno sve češće izricanje i izvršavanje u narednim godinama. 2013. godine, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom je najviše izricana za krivično delo nasilja u porodici i nedavanja izdržavanja, što pokazuje da je došlo do skoro dvostrukog porasta izricanja ove krivične sankcije, za ovo krivično delo u odnosu na prethodnu godinu. Za krivično delo krađa struje, 2013. godine nije izricana nijedna uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, što dovodi do zaključka da je došlo do pada izricanja ove krivične sankcije za ovo krivično delo u odnosu na prethodnu godinu. Došlo je takođe do porasta izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom za nova krivična dela koja su stavljena pod kategorijom ostalo čak u 38,5% slučajeva.

Ukupno je, 2012. i 2013. godine, za određene kategorije lakših krivičnih dela, izrečeno 25 uslovnih osuda sa zaštitnim nadzorom što, kao što je već napomenuto, predstavlja pomak u odnosu na istoriju (ne)primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Prema prikazanim podacima, ova krivična sankcija se može predstaviti obećavajućom, u smislu da će se svake naredne godine, sudovi sve više opredeljivati za njeno izricanje umesto neke druge krivične sankcije, koja je strožija, i može ostaviti više posledica po učinioca, nego što je učinilac izazvao prilikom činjenja krivičnog dela.

Zaključak

Tokom istorijskog razvoja alternativnih krivičnih sankcija, te sankcije su smatrane najhumanijim merama koje su se mogle izreći učinioциma lakših krivičnih dela, da ne bi došlo do izvršenja kazne zatvora, stigmatizacije osuđene osobe i narušavanja svih mogućih ljudskih prava učinioца krivičnog dela, već da se učinilac primenom alternativnih krivičnih sankcija posmatra kao aktivno lice koje učestvuje u promeni svog ponašanja.

Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom predstavlja povoljniju krivičnu sankciju od uslovne osude kao samostalne krivične sankcije, u smislu da, primenom uslovne osude, ona sa sobom povlači i vid pretnje da će se ukoliko učinilac ne ispuni sve uslove prilikom izricanja uslovne osude, prema njemu primeniti najstrožija kazna tj. kazna zatvora. Primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, omogućen je širok spektar pogodnosti učinioциma krivičnih dela radi lakšeg prihvatanja ove sankcije i ulaganje truda u pravcu promene svog neprilagođenog ponašanja. Prilikom izricanja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, učinioцу se od strane poverenika pruža sva potrebna pomoć i podrška prilikom izvršavanja nametnutih obaveza, omogućava se tretman učinioцу u okviru njegove društvene zajednice, koja na učinioца deluje motivišuće da stvarno uloži napor, shvati značaj svog neprilagođenog ponašanja i promeni takvo ponašanje, nego što bi takvu motivaciju imao dok izvršava kaznu zatvora koja sa sobom povlači isključenje iz svoje društvene zajednice i razne deprivacije za učinioца krivičnog dela.

Veća primena zaštitnog nadzora kao posebnog modaliteta uslovne osude može imati više vidova koristi i to iz pogleda korisnosti učinioциma krivičnih dela, zatvoru i žrtvama krivičnih dela.

Počevši od izbegavanja institucionalizacije učinioца lakših krivičnih dela, gde učinilac ostaje na slobodi, u okviru svoje poznate zajednice, kako ne bi došlo do kriminalne „infekcije” usled boravka u zatvoru sa učinioциma težih krivičnih dela. Postoji mogućnost nadzora nad ponašanjem i pomoći tom istom učinioцу krivičnog dela, da u toku proveravanja shvati značaj svog dela i uzdrži se od daljeg vršenja krivičnih dela, kako se u budućnosti prema njemu ne bi primenila teža krivična sankcija. Takođe, od primene zaštitnog nadzora koristi imaju i zatvori koji smanjuju svoje kapacitete i troškove zatvaranja učinioца krivičnih dela, time se izbegava stigmatizacija i žigosanje učinioца krivičnog dela kao osuđene osobe, što ima veoma pozitivnog efekta da učinilac i dalje bude prihvaćeni član sopstvene zajednice bez izbegavanja i ponižavanja. Žrtva krivičnog dela ima dosta koristi u vidu mogućnosti da se njena šteta, koja je nastala činjenjem krivičnog dela, nadoknadi od strane učinioца i može doći do izmirenja između žrtve i učinioца krivičnog dela.

Prilikom prihvatanja jedne od obaveza zaštitnog nadzora, učinilac može svoj život i ponašanje da preokrene u socijalno prihvatljivo, jer se može obučiti za određeno zanimanje, može da se zaposli. Zaštitni nadzor mu pomaže u izbegavanju određenih mesta koja mu mogu biti podstrek za ponovno vršenje krivičnih dela, može mu se omogućiti lečenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi i može se uzdržati od loših navika konzumiranja alkohola i droga. Svi ovi zaključci govore u prilog da je zaštitni nadzor zaista alternativa koja obećava i humanizacija društvenog i državnog reagovanja, od kojeg koristi nema samo učinilac krivičnog dela, već žrtva, država i čitavo društvo.

Literatura

Batričević, A. (2013) Standardi Saveta Evrope u oblasti probacije. *Zbornik za kriminološka i sociološka istraživanja*, Vol. XXXII/2, str. 49-72;

Bejatović, Z. (2018) Alternativne krivične sankcije i regionalna krivična zakonodavstva (osnovna zakonska obeležja i iskustva u primeni- sličnosti i razlike) *Misija OEBS-a u Srbiji*, str. 9-31.

Brajović, J. (2017) Izvršenje alternativnih krivičnih sankcija u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije. Diplomski rad. Beograd: Fakultet bezbednosti.

Breneselović, L. (2011) Materijalna klasifikacija krivičnih sankcija kao osnov pravnog poređenja u krivičnom pravu. *Strani pravni život* 2:98-114, str. 98-114;

Dragojlović, J. (2016) *Uslovna osuda u Krivičnom Zakonodavstvu Republike Srbije*. Doktorska teza. Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe;

Dragojlović, J., i Pašić, D. (2017) Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom u Krivičnom Zakonodavstvu Srbije. *Kultura polisa* (XIV), str. 375-388;

Derenčinović, D., Dragičević-Prtenjača, M., i Gracin, D. (2018) Alternative kazni oduzimanja slobode. *Misija OEBS-a u Srbiji*, str. 109-131;

Đokić, I. Uslovna osuda, (06.07.2020) preuzeto sa: http://www.harmonius.org/sr/publikacije/clanci/ivan-djokic/Uslovna_odusa.pdf, str. 195-196;

Đorđević, Đ. (2015) Preopterećenost zatvorskih kapaciteta i moguća rešenja ovog problema. Institut za sociološka i kriminološka istraživanja, str. 75-91;

Đurić, D. (2016) *Uslovna osuda kao dominantan tip krivične sankcije u zakonodavstvu Republike Srbije*. Doktorska teza. Beograd: Univerzitet „Džon Nezbit” Fakultet za pravo, javnu upravu i bezbednost;

Godišnji izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2012. godinu;

Godišnji izveštaj o radu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija za 2013. godinu;

Grujić, Z. (2016) *Nove alternative kazni zatvora u krivičnom zakonodavstvu Republike Srbije*. Doktorska teza. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Pravni fakultet;

Ignjatović, Đ. (2013) Normativno uređenje izvršenja vanzavodskih alternativnih krivičnih sankcija u Srbiji. *Crimen-časopis za krivične nauke*. str. 144-175;

Ikanović, V. (2015) Alternativne sankcije u raskoraku između normativnog i stvarnog. *Godišnjak fakulteta pravnih nauka, godina 5, br. 5*, str. 124-137;

Ilić, Z. i Jovanić, G. (2011) Zatvor i/ili sloboda pod nadzorom: stanje i perspektive tretmana osuđenih lica u Srbiji. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju;

Ilić, Z., i Maljković, M. (2014) Tretman osuđenih u zajednici: od vizije do realnosti. *Institut za sociološka i kriminološka istraživanja, L. Kron*, str. 285-301;

Jakšić, D. i Davidović, D. (2013) Razvoj kaznenog sistema u krivičnom pravu Srbije. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*. Vol. 12, br. 4, str. 535-538;

Jovanić, G. (2016) Alternativne sankcije u neonatalnom inkubatoru. U: N., Macanović (Ur) Probacija i alternativne krivične sankcije- mogućnosti i perspektive, (8-23). Centar modernih znanja. Banja Luka. ISBN 978-99976-677-4-8;

Jovanić, G., Petrović, V., i Savić, A. (2017) Karakteristike osuđenih na kratke i duge kazne. *Zbornik za sociološka i kriminološka istraživanja, Vol. XXXVI/3, UDK: 343.95 343.8*, str. 39-58;

Joksić, I. Sudska opomena u krivičnom pravu (18.07.2020) preuzeto sa: <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0409-29531001094J>, str. 94-108;

Jovašević, D. (2018) Sistemi uslovne osude sa zaštitnim nadzorom u Evropskom krivičnom pravu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*. str. 31-50;

Jovašević, D. (2017) Uslovna osuda u krivičnom pravu Makedonije i Slovenije. *Zbornik za kriminološka i sociološka istraživanja, Vol. XXXVI/1, UDK: 343.281 (497.7) 343.281 (497.4)*, str. 125-133;

Jovašević, D. (2017) Uslovna osuda u Španskom krivičnom pravu. *Strani pravni život, br. 1*, str. 121-137;

Jovašević, D., Simović, M., i Simović, M. (2016) Uslovna osuda osuda u Švajcarskom krivičnom pravu. *Društvene devijacije, br. 1*, str. 89-100;

Kandić-Popović, Z. (2007) Krivično pravo opšti deo-drugo, izmenjeno izdanje. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju;

Korać, H., i Vuković, V. (2016) Probacija i njena uloga u unapređenju socijalne reintegracije počinioca u zajednicu. *Centar modernih izdanja Banja Luka*, str. 63-73;

Kostić, M. i Dimovski, D. (2015) Restorativna pravda u Zakonodavstvu Republike Srbije. Društveni ogledi, Tom I, str. 217-231;

Kovačević, M. i Maljković, M. (2016) Probacija- tretman osuđenih u zajednici: Dostignuća, perspektive i mogućnosti. Društvene devijacije. str. 73-88;

Macanović, N. (2016) Alternativne krivične sankcije- za i protiv. Zbornik radova, Tom I. str 24-36;

Malešić, S. i Počuča, S. (2016) Alternativne sankcije u krivičnom zakonodavstvu Srbije. Kultura polisa br. 30, str. 389-400;

Mitrić, V. (2014) Specifičnosti alternativnih sankcija u krivičnom pravu Srbije. PRAVO- teorija i praksa, broj 1-3/2015, str. 61-73;

Mrvić-Petrović, N. (2006) Alternativne sankcije i novo zakonodavstvo Republike Srbije. Temida 2006, Volume 9, Issue 1, str. 55-59;

Mrvić-Petrović, N. (2010) Alternativne krivične sankcije u državama balkanskog regiona. Pravo zemalja u regionu. str. 56-73;

Nišić, V. (2016) Probacija i elektronski nadzor. Društvene devijacije 1, str. 130-142. krivičnom pravu Srbije. Specijalna edukacija i rehabilitacija. Vol. 12, br. 4, str. 535-538;

Pantelić, N. (2017) Sistem alternativnih krivičnih sankcija u pravnom sistemu Republike Srbije. Sveske za javno pravo 27:73-87, str. 73-87;

Pavlović, B., i Pušac-Bročković, J. (2016) Kućni zatvor i alternativne sankcije. *Centar modernih izdanja Banja Luka*, str. 216-228;

Perišić, D. (2016) Sistem probacije u okviru alternativnih krivičnih sankcija. Zbornik radova, tom I. str 120-130;

Ristić, D. i Brkić, M. (2016) Alternativno sankcionisanje i probacija. *Socijalna politika* 51. str. 104;

"Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., čl. 66;

Spasić, D. (2017) Savremeni modeli uslovne osude u uporednom Krivičnom Zakonodavstvu. *Glasnik prava*, str. 63-75;

Stevanović, Z. (2015) Reforme izvršnog krivičnog zakonodavstva u Srbiji i njihova usklađenost sa međunarodnim standardima. *Institut za sociološka i kriminološka istraživanja*, str. 291-303;

Stevanović, I., i Vujičić, N. (2018) Rad u javnom interesu i uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom u Republici Srbiji i povat (analiza uspešnosti primene iz ugla istraživača). *Crimen* (IX), str. 267-284;

Stojanović, Z. (2012). Kaznena politika u Srbiji: Sukob zakonodavaca i sudske prakse. *Pravni fakultet univerziteta u Beogradu*, str. 5-6;

Tešović, O. (2018) *Alternativne krivične sankcije u krivičnom pravu Republike Srbije*. Doktorska teza. Beograd: Univerzitet u Beogradu Pravni fakultet;

Vasiljević-Prodanović, D. (2012) *Alternative kratkotrajnim kaznama zatvora*. Doktorska teza. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju;

Vasiljević-Prodanović, D. Alternative zatvorskim kaznama (23.07.2020.) preuzeto sa: <http://www.doiserbianb.rs/img/doi/1450-6637/2006/1450-66370601081V.pdf>;

Vasiljević-Prodanović, D. (2014) Teorije kažnjavanja i njihove penološke implikacije. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, Vol. 10, br. 3, str. 509-525;

Vasiljević-Prodanović, D. (2012) Reintegrativno posramljivanje: Neformalno sredstvo socijalne kontrole kriminaliteta. *Specijalna edukacija i rehabilitacija*, str. 483-502;

Veković, V. (2012) Mere upozorenja- krivičnopravni, kriminalno-politički, procesni i izvršni aspekt. *Zbornik radova Pravnog fakulteta univerziteta u Prištini sa trenutnim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Kosovska Mitrovica 2012 godine*, str. 52-57;